

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาปัญหาการจัดการเรียนรู้ เพื่อนำมาวิเคราะห์ในการกำหนดแนวทางพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้สู่มาตรฐานการศึกษา ของโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำเสนอสาระสำคัญโดยจัดเรียงลำดับหัวข้อเรื่อง ดังนี้

1. บริบทด้านการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี
2. การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้
 - 2.1 ความหมายของการเรียนรู้
 - 2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้
 - 2.3 ทฤษฎีการเรียนรู้และกระบวนการสอนตามหลักทฤษฎีต่างๆ
 - 2.4 รูปแบบการเรียนรู้
 - 2.5 องค์ประกอบของการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้
 - 2.6 การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ตามรูปแบบการบริหารคุณภาพตามแนว PDCA
3. การประกันคุณภาพการศึกษา
 - 3.1 ความหมายของการประกันคุณภาพการศึกษา
 - 3.2 ความสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา
 - 3.3 การปฏิบัติการประกันคุณภาพการศึกษาตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ
 - 3.4 วัตถุประสงค์ของการประกันคุณภาพการศึกษา
 - 3.5 กระบวนการของการประกันคุณภาพการศึกษา
 - 3.6 กรอบแนวคิดในการประกันคุณภาพการศึกษา
 - 3.7 มาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบความคิดในการวิจัย

บริบทด้านการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี

ข้อมูลทั่วไป

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานีเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นใหม่ตามพระราชบัญญัติบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 7 กรกฎาคม 2546 มีอาคารสำนักงานตั้งอยู่ 2 แห่ง คือ อาคาร 1 ตั้งอยู่ที่หมู่ 1 ตำบลสะแกกรัง ถนนพหลโยธิน 333 อำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี และอาคารที่ 2 ตั้งอยู่ที่หมู่ 1 ตำบลสะแกกรัง ถนนรักการดี อำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี ปีการศึกษา 2549 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี มีสถานศึกษาในสังกัด รวมทั้งสิ้น 262 โรงเรียน 16 สาขา จำนวนครู 2,811 คน และจำนวนนักเรียน 47,305 คน

อำนาจหน้าที่

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี มีบทบาทอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 มาตรา 37 และกฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์การแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พ.ศ.2546 ข้อ 6 ในการจัดทำนโยบายแผนพัฒนาและมาตรฐานการศึกษา ประสานงาน ส่งเสริม สนับสนุน กำกับ ดูแล ติดตาม และประเมินผลสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT) ระดับเขตพื้นที่ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ระหว่างปีการศึกษา 2547 – 2548 ซึ่งสรุป และเปรียบเทียบผลการประเมิน ได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

วิชา	ค่าเฉลี่ยร้อยละของนักเรียน			
	2547	2548	เพิ่ม	ลด
ภาษาไทย	40.71	49.28	8.57	
คณิตศาสตร์	36.16	36.49	0.33	
วิทยาศาสตร์	39.44	44.18	4.74	
สังคม	45.18	44.57		0.61
ภาษาอังกฤษ	33.69	30.87		2.82

ที่มา : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี (2549 : 6)

การทดสอบระดับชาติ (NT) ระดับเขตพื้นที่ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ระหว่างปีการศึกษา 2547 – 2548 ซึ่งสรุป และเปรียบเทียบผลการประเมิน ได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.2 เปรียบเทียบผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (NT) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

วิชา	ค่าเฉลี่ยร้อยละของนักเรียน			
	2547	2548	เพิ่ม	ลด
ภาษาไทย	50.51	49.39		
คณิตศาสตร์	36.66	37.26	1.60	
วิทยาศาสตร์	40.62	42.07	1.45	
สังคม	42.28	32.59		9.69
ภาษาอังกฤษ	30.61	30.64		0.03

ที่มา : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายุทธยานี (2549 : 7)

ผลการประเมินคุณภาพการศึกษา

การประเมินคุณภาพภายนอก(รอบแรก) ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีการศึกษา 2544 - 2548 ซึ่งสรุปค่าเฉลี่ยและระดับคุณภาพรายมาตรฐานด้านผู้เรียน ได้ดังนี้

ตารางที่ 2.3 ค่าเฉลี่ยและระดับคุณภาพรายมาตรฐานผลการประเมินภายนอก (รอบแรก)

มาตรฐานด้านผู้เรียน	ค่าเฉลี่ย	ระดับคุณภาพ
มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์	2.70	ดี
มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์	1.84	ปรับปรุง
มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร	1.83	ปรับปรุง
มาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง	1.92	ปรับปรุง
มาตรฐานที่ 9 ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต	2.48	พอใช้
มาตรฐานที่ 10 ผู้เรียนมีสุนทรีย์ สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี	2.90	ดี
มาตรฐานที่ 12 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัย ด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา	2.60	ดี

ที่มา : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายุทธยานี (2549 : 10)

การประเมินคุณภาพการศึกษาของ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายุทธยานี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2548 สรุปได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.4 ผลการประเมินคุณภาพการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี ชั้น ม.3

วิชา	จำนวน นักเรียน	คะแนน เต็ม	คะแนน เฉลี่ย	คะแนน เฉลี่ย%	S.D	ร้อยละนักเรียนแยกตามเกณฑ์		
						ปรับปรุง	พอใช้	ดี
ภาษาไทย	3,934	40	19.71	49.28	5.56	14.79	72.85	12.35
คณิตศาสตร์	3,934	40	14.59	36.49	5.98	42.86	50.05	7.09
วิทยาศาสตร์	3,934	40	17.83	44.57	6.13	32.71	55.72	11.57
สังคมศึกษา	3,934	40	17.67	44.18	4.84	9.98	78.51	11.51
ภาษาอังกฤษ	3,934	40	12.35	30.87	5.06	61.20	36.86	1.93

ที่มา : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี (2549 : 10)

การประเมินคุณภาพการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2548 สรุปได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.5 ผลการประเมินคุณภาพการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี ชั้น ม.6

วิชา	จำนวน นักเรียน	คะแนน เต็ม	คะแนน เฉลี่ย	คะแนน เฉลี่ย%	S.D	ร้อยละนักเรียนแยกตามเกณฑ์		
						ปรับปรุง	พอใช้	ดี
ภาษาไทย	1,444	50	24.69	49.39	6.67	12.60	70.22	17.18
คณิตศาสตร์	1,444	50	14.90	37.26	6.19	50.14	41.55	8.31
วิทยาศาสตร์	1,444	50	33.66	42.07	11.89	23.32	66.20	7.48
สังคมศึกษา	1,444	50	13.04	32.59	4.53	66.14	31.44	2.42
ภาษาอังกฤษ	1,444	50	15.32	30.64	5.32	68.84	29.22	1.94

ที่มา : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี (2549 : 10)

จากผลการประเมินที่ปรากฏจะเห็นได้ว่า ปีการศึกษา 2548 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนที่ผ่านการประเมินส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ระดับพอใช้ และกลุ่มที่ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินมีปัญหาในวิชาพื้นฐาน โดยเฉพาะวิชาคณิตศาสตร์ วิชาภาษาอังกฤษ นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละประมาณ 50 เทียบกับเกณฑ์การประเมินอยู่ในระดับปรับปรุง และจากการรายงานผลการประเมินคุณภาพภายนอก รอบแรก ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี ปีการศึกษา 2544 - 2548 พบว่ามาตรฐานคุณภาพการศึกษาด้านผู้เรียน มีคุณภาพอยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุง คือ มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์ มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร และมาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้

1. ความหมายของการเรียนรู้

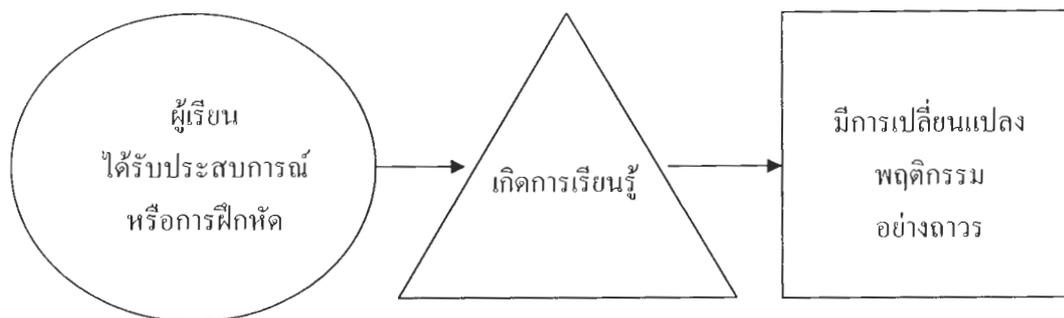
การเรียนรู้ (learning) เป็นคำที่ใช้ในศาสตร์ทางจิตวิทยา เมื่อมาใช้ในการสอนจะเรียกสั้นๆ ว่า การเรียน คำว่า การเรียนรู้หรือการเรียน มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ทิสนา แชนมณี (2545:1) ได้อธิบายไว้ว่า การเรียนรู้ มีขอบเขตที่ครอบคลุมความหมาย 2 ประการ คือ การเรียนรู้ในความหมายของ “กระบวนการเรียนรู้ (learning process)” ซึ่งหมายถึงการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนหรือใช้วิธีการต่างๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ และการเรียนรู้ในความหมายของ “ผลการเรียนรู้ (learning outcome)” ซึ่งได้แก่ความรู้ความเข้าใจในสาระต่างๆ ความสามารถในการกระทำ การใช้ทักษะกระบวนการต่างๆ รวมทั้งความรู้สึกหรือเจตคติอันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้

ฮิลการ์ด (Hilgard, 1975. อ้างถึงใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2544 :71) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเป็นผลจากการฝึกและประสบการณ์ แต่มิใช่ผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติ เช่น สัญชาตญาณหรือวุฒิภาวะ หรือจากการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวของร่างกาย

บลูม (Benjamin S. Bloom, 1976 : 11) ได้อธิบายความหมายของการเรียนรู้ว่า การเกิดการเรียนรู้แต่ละครั้งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น 3 ประการ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ความคิด ความเข้าใจ (cognitive domain) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมอง เช่น ความคิดรวบยอด 2) การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์หรือความรู้สึก (affective domain) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ เช่น ความเชื่อ เจตคติ ค่านิยม 3) การเปลี่ยนแปลงทางการเคลื่อนไหวของร่างกาย เพื่อให้เกิดทักษะ และความชำนาญ (psychomotor domain) เช่น การว่ายน้ำ เล่นกีฬา

จากความหมายของการเรียนรู้ที่ยกมากล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การเรียนรู้ คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงจากพฤติกรรมเดิม ไปเป็นพฤติกรรมใหม่ที่ค่อนข้างถาวร อันเนื่องมาจากประสบการณ์ หรือการฝึกหัด เป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งความรู้ ความรู้สึก และทักษะ แสดงได้ดังแผนภูมิ

ภาพที่ 2.1 แผนภูมิกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ที่มา : อากรณ์ ใจเที่ยง (2545 : 13)

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้

กาเย่ และบริกซ์ (Gagne and Briggs. อ้างถึงใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์.2544 :88 – 89)

ได้แบ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ปัจจัยภายนอก (external factors) เป็นปัจจัยเดิมของการเรียนรู้ ได้แก่

1.1 การต่อเนื่อง (contiguity) การให้ผู้เรียนเรียนรู้ โดยการให้สิ่งเร้าพร้อมกับให้ผู้เรียนตอบสนองในสิ่งที่ต้องการ

1.2 การทำซ้ำ (repetition) คือ การให้ผู้เรียนเรียนรู้ โดยใช้สิ่งเร้าแล้วตอบสนองหลายๆ ครั้ง จนสามารถเรียนรู้ได้

1.3 การให้การเสริมแรง (reinforcement) คือ การเสริมกำลังใจให้เกิดความพอใจในการเรียนรู้

2. ปัจจัยภายใน (internal factors) เป็นสิ่งภายในที่ผู้เรียนต้องมีเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ได้แก่

2.1 ข้อเท็จจริง (factual information) อาจเรียนขณะนั้นหรือระลึกจากที่เคยเรียนมาแล้ว

2.2 ทักษะทางปัญญา (intellectual skills) หมายถึงความสามารถในการใช้สมองเพื่อการเรียนรู้โดยระลึกจากประสบการณ์ที่ผ่านมา

2.3 ยุทธศาสตร์ (strategies) หมายถึง สมรรถภาพที่ควบคุมการเรียนรู้ ความตั้งใจ การจำและพฤติกรรมความคิดของมนุษย์เป็นกระบวนการทำงานภายในสมองของมนุษย์ ผู้เรียนอาจได้รับแนวทางในขณะที่เรียนหรือกระตุ้นตนเองจากที่เคยฝึกมาก่อน

สรุปปัจจัยที่มีผลการเรียนรู้ มีทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ได้แก่ ความต่อเนื่อง การกระทำซ้ำ และการเสริมแรง ส่วนปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ได้แก่ ข้อเท็จจริง ทักษะทางปัญญา ความตั้งใจ การจำและพฤติกรรมความคิด

3. ทฤษฎีการเรียนรู้และกระบวนการสอนตามหลักทฤษฎีต่างๆ

ทฤษฎีการเรียนรู้เป็นพื้นฐานเพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนการสอน ซึ่งทฤษฎีการเรียนรู้จะเป็นหลักของการสอนและวิธีการสอน ทฤษฎีการเรียนรู้แบ่งเป็น 4 กลุ่ม โดยสังเขป ดังนี้ (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2544 : 73-88)

1. ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม (Behaviorism)

ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม เป็นทฤษฎีที่เน้นถึงพฤติกรรมของมนุษย์ แม้จะเน้นกระบวนการภายใน แต่ก็พิจารณาพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น ทฤษฎีการวางเงื่อนไขของพาฟลอฟ (Pavlov) ซึ่งได้สร้างเงื่อนไขให้สุนัขเปลี่ยนพฤติกรรมได้ตามต้องการ น้ำลายไหลเมื่อมีสิ่งเร้า ทฤษฎีการวางเงื่อนไขของวัตสัน (Watson) นำหลักการเรียนรู้การวางเงื่อนไขมาใช้ก็คือ ต้องสร้างความชอบในสิ่งที่เรียนเพื่อเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ทฤษฎีการวางเงื่อนไขด้วยการกระทำของสกินเนอร์ (B.F. Skinner) ซึ่งพบว่า การเรียนรู้เกิดจากผู้เรียนเป็นผู้กระทำ และการกระทำใดถ้าได้รับการเสริมแรงมีแนวโน้มจะทำพฤติกรรมนั้นอีก ทฤษฎีการเรียนรู้ของฮัลล์ (Hull) โดยเชื่อว่าพฤติกรรม การเรียนรู้เกิดจากแรงขับ คือ ความหิว ความกระหายกับอุปนิสัยของคนนั้น ทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ (Thorndike's concepted theory) โดยการวางเงื่อนไขความพร้อม การรับรู้ผล และกฎของการใช้-ไม่ใช้

สรุปทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม เน้นพฤติกรรมที่สังเกตได้ สภาพแวดล้อมจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม พฤติกรรมการเรียนรู้ถูกกำหนดโดยประสบการณ์ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อมีการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง พฤติกรรมสามารถปรับเปลี่ยนได้ สร้างได้ โดยมีการวางเงื่อนไข มีการเสริมแรง ให้รางวัล มีการลงโทษ ควรเลือกการเสริมแรงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ในการจัดการเรียนการสอนครูควรจะใช้การเสริมแรง การเรียนรู้ความแตกต่าง และความเหมือนกันเป็นสิ่งสำคัญที่ให้การเรียนรู้ยั่งยืน

2. ทฤษฎีความรู้ความเข้าใจหรือทฤษฎีปัญญา (Cognitive Theories)

ทฤษฎีนี้มองการเรียนรู้เป็นการรับรู้และการหยั่งเห็น (insight) พฤติกรรมมีทั้งพฤติกรรมภายนอก และพฤติกรรมภายในซึ่งเน้นในด้านความคิด การเรียนรู้เกิดจากการหยั่งเห็นโครงสร้างเป็นกลุ่มๆ ของกระบวนการที่จะแก้ปัญหา เช่น ทฤษฎีกลุ่มเกสตัลท์ (Gestalt theory) เน้นการเรียนรู้ที่เกิดจากความสัมพันธ์ของความรู้เดิม หรือประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่ เพื่อนำไปสู่การหยั่งรู้ เน้นกระบวนการทางปัญญามากกว่าพฤติกรรมที่เห็นภายนอก ซึ่งเรียกตามทฤษฎีต่างๆ เช่น ทฤษฎีสนาม (cognitive-field theory) ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมภายนอกกับกระบวนการทางปัญญาก่อให้เกิดพฤติกรรม ทฤษฎีการรับรู้ (perceptual theory) เน้นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ของผู้เรียนตามแนวคิดของ Arthur Combs และ Jerome Bruner (จูมส์คัลด์ อินทรรักษ์. 2546 : 128) บรูเนอร์ (Bruner) เชื่อว่า การเรียนรู้ที่ได้ผลดีที่สุดคือการให้ผู้เรียนค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง (discovery learning) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากการที่คนเรา

สามารถสร้างความคิดรวบยอด และเกิดการคิดแบบหยั่งรู้ขึ้น โดยแรงจูงใจภายในเป็นปัจจัยสำคัญ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้ (ทิสนา แคมมณี. 2545 : 18)

จากทฤษฎีความรู้ความเข้าใจหรือทฤษฎีปัญญาสามารถนำหลักการเรียนรู้มาใช้ในการเรียนการสอน ได้ดังนี้

1. การเรียนรู้สถานการณ์ต่างๆ เป็นสิ่งจำเป็นในการแก้ปัญหา ผู้เรียนต้องมองเห็นการรับรู้แบบต่างๆ และสามารถรวมปรากฏการณ์เข้าด้วยกันจึงจะมองเห็นปัญหาและวิธีแก้ปัญหา

2. การจัดและรวมความรู้เข้าด้วยกันเป็นสิ่งสำคัญที่ครูหรือนักวางแผนการศึกษา ต้องคำนึงถึงการจัดหน่วยการเรียนรู้ ต้องวิเคราะห์และจัดโครงสร้างเนื้อหาสาระการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับระดับขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาของผู้เรียน

3. การเรียนรู้ต้องอาศัยความเข้าใจจะอยู่ได้นาน และสามารถถ่ายโยงไปสู่การเรียนรู้ผู้อื่น ได้ดีกว่าการอาศัยการท่องจำหรือเรียนจากสูตร ครูควรจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง และสอนให้เด็กเกิดความคิดรวบยอด

4. การแสดงความเข้าใจเป็นสิ่งจำเป็นที่จะบอกว่า ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้

5. การตั้งเป้าหมายของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญต่อการจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ ความสำเร็จและความล้มเหลวจะบอกถึงว่าผู้เรียนได้ตั้งเป้าหมายในการเรียนไว้อย่างไร ครูควรสร้างแรงจูงใจและแรงขับให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

6. วิธีการคิดเป็นสิ่งสำคัญที่จะให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆ รวมทั้งค้นพบสิ่งใหม่ๆ ด้วย ครูควรส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดอย่างอิสระ เพื่อช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน

สรุปทฤษฎีความรู้ความเข้าใจหรือทฤษฎีปัญญา เน้นให้ผู้เรียนค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูต้องวิเคราะห์และจัด โครงสร้างเนื้อหาสาระการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับระดับขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาของผู้เรียน จัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง และสอนให้เด็กเกิดความคิดรวบยอด ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน สร้างแรงจูงใจและแรงขับให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน

3. ทฤษฎีของกลุ่มมนุษยนิยม (Humanisticism)

ทฤษฎีนี้เน้นเกี่ยวกับความสำคัญทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียน ความต้องและแรงจูงใจ โดยมองว่าธรรมชาติของมนุษย์เกิดมาพร้อมกับความดีที่ติดตัวมาแต่กำเนิด มนุษย์เป็นผู้มีอิสระที่จะนำตนเองและพึ่งตนเองได้ เป็นผู้ต้องการสร้างสรรค์ประโยชน์ให้กับสังคม มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม นักการศึกษาที่มีชื่อเสียงในกลุ่มนี้ได้แก่ Maslow, Rogers และ Combs (พรรณี ช. เจนจิต. 2528 : 221) มาสโลว์ (Maslow) ได้เสนอแนวคิดซึ่งเรียกว่า Third Force Psychology มีความเชื่อว่าถ้าให้อิสระภาพแก่เด็ก เด็กจะเลือกสิ่งที่ดีสำหรับตนเอง พ่อแม่และครูเป็นผู้ทำให้เด็กเกิดความมั่นใจ และเปิดโอกาสให้เด็กเติบโตต่อไป ไม่ใช่ใช้วิธีควบคุมและจัดการชีวิตของเด็กทั้งหมดหรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับชีวิต โดยให้เด็กปรับพฤติกรรมตามที่ผู้ใหญ่ต้องการ (พรรณี ช. เจนจิต. 2528 : 226) รอเจอร์ส (Rogers) อธิบายว่า มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้ดี

หากอยู่ในสภาพที่ผ่อนคลาย และเป็นอิสระ บรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลายและเอื้อต่อการเรียนรู้ (supportive atmosphere) จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี (ทิสนา แคมมณี. 2545 : 19) และ คอมบส์ (Combs) เชื่อว่า ความเข้าใจเป็นการนำไปสู่การเรียนรู้และกิจกรรมอื่นๆ ครูควรให้ สิ่งแวดล้อมในช่วงที่ผู้เรียนกำลังสนใจและตั้งใจเรียน เพราะเป็นช่วงแห่งการส่งเสริมความเข้าใจ ผู้เรียนสามารถปรับความเชื่อและการรับรู้ได้ ให้ผู้เรียนคิดหาเหตุผลด้วยตนเองและคิดได้ในทางที่ดี (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2544 : 85)

การนำหลักการเรียนรู้ของทฤษฎีมนุษยนิยมไปใช้ในการเรียนการสอน มีดังนี้

1. การสอนควรมุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน คือ ความรู้ความเข้าใจ ทักษะ และเจตคติไปพร้อมๆ กัน (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2544 : 85)

2. การสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนที่รู้สึกเป็นมิตรระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ให้เกิดการยอมรับและเป็นสุขกับการเรียน ปราศจากความรู้สึกหวาดกลัว การขู่บังคับ และหลีกเลี่ยงการแข่งขัน เช่น การพยายามจำชื่อและเรียกชื่อผู้เรียน ให้ความสนใจกับผู้เรียนทุกคน กระตุ้นให้ตอบคำถาม พุดคุยและมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เป็นต้น

3. ให้ผู้เรียนได้พยายามศึกษาหาคำตอบด้วยตนเอง หรือให้ผู้เรียนทั้งชั้นมีส่วนร่วมในการ กำหนดวัตถุประสงค์ กิจกรรมและข้อตกลงร่วมกัน

4. ครูต้องทำหน้าที่เป็นผู้คอยกระตุ้น อำนวยความสะดวก และเป็นທີ່ปรึกษาเมื่อผู้เรียนมีปัญหา

5. พัฒนาความรู้สึกทั้งผู้สอนและผู้เรียนในทางบวกเกิดความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยทั้งสองฝ่าย และเกิดความรู้สึกภูมิใจในความสำเร็จของผลงาน

6. ให้ผู้เรียนมีโอกาสเลือกทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง และไม่เกิดความรู้สึกว่าถูกบังคับ

7. การจัดสภาพการเรียนการสอนควรคำนึงถึงความรู้สึกนึกคิดควบคู่ไปกับการเรียนรู้ (ซุมศักดิ์ อินทร์รักษ์. 2546 : 131)

จากแนวคิดทฤษฎีของกลุ่มมนุษยนิยม พบว่าการจัดการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และต้องเคารพในความเป็นมนุษย์ของผู้เรียน เน้นความรู้สึกทางอารมณ์โดยการกระตุ้นหรือการให้แรงจูงใจ ครูต้องมีศิลปะในการจูงใจ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมากที่สุด

4. ทฤษฎีผสมผสาน (Integrated Theory)

ทฤษฎีผสมผสาน ได้แก่ ทฤษฎีของกาเย่ (Gagne) ทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม (Bloom) ทฤษฎีของกาเย่ (Gagne) ซึ่งผสมผสานระหว่างทฤษฎีพฤติกรรมนิยมและทฤษฎีความรู้ความเข้าใจ แล้วสรุปเป็น 8 ขั้นตอนในการเรียนรู้ คือ การเรียนรู้สัญญาณ การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง การเรียนรู้การเชื่อมโยง การเรียนรู้การเชื่อมโยงทางภาษา การเรียนรู้การแยกประเภท การเรียนรู้ความคิดรวบยอด การเรียนรู้หลักการ และการเรียนรู้การแก้ปัญหา หลักการเรียนรู้ของกาเย่ คือ หลักการสอนที่ได้มาจากหลักการเรียนรู้ตามทฤษฎีใหม่ ในเรื่อง

รูปแบบกระบวนการจัดเก็บข้อมูล หลักการจัดการสภาพการเรียนรู้ว่าจะต้องเป็นไปตามประเภทการเรียนรู้ ซึ่งมีทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่แตกต่างกัน และหลักการจัดรูปแบบการเรียนการสอนที่เป็นระบบ ทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม (Bloom) พบว่า พื้นฐานของผู้เรียนเป็นหัวใจในการเรียน ผู้เรียนแต่ละคนจะเข้าชั้นเรียนด้วยพื้นฐานที่จะช่วยให้เขาประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ต่างกัน คุณลักษณะของแต่ละคน เช่น ความรู้ที่จำเป็นก่อนเรียน แรงจูงใจในการเรียน และคุณภาพของการสอนเป็นสิ่งที่ปรับปรุงได้ เพื่อให้แต่ละคนและทั้งกลุ่มมีระดับการเรียนรู้ที่สูงขึ้น องค์ประกอบการเรียนรู้ของบลูม คือ อุปกรณ์การสอน กระบวนการสอนของครู กระบวนการของผู้เรียนในการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมทางบ้านและการยอมรับของสังคม กระบวนการสอนของครู คือ การชี้แนะ การมีส่วนร่วม การเสริมแรง และการให้ข้อมูลย้อนกลับและแก้ไขข้อบกพร่อง จากทฤษฎีผสมผสาน สามารถนำหลักการไปใช้เป็นแนวทางในการเรียนการสอนได้ดังนี้

1. ได้รับความสนใจ เป็นการนำเข้าสู่บทเรียน
2. แจ้งวัตถุประสงค์ในเรื่องที่จะเรียน
3. ทบทวนความรู้เดิม ก่อนที่จะเริ่มบทเรียนใหม่
4. เสนอบทเรียนใหม่โดยใช้อุปกรณ์มาช่วย
5. ครูให้แนวทางความรู้เพื่อเป็นพื้นฐานที่ผู้เรียนจะฝึกทักษะปฏิบัติได้
6. ผู้เรียนฝึกทักษะปฏิบัติ
7. ผู้เรียนทราบผลของการฝึกทักษะปฏิบัติ
8. ประเมินผลการเรียนการสอนตามวัตถุประสงค์
9. เน้นให้เกิดความแม่นยำและสามารถนำไปใช้ในสถานการณ์อื่นๆ ได้

(ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2544 : 86 - 94)

สรุปทฤษฎีผสมผสาน ยึดหลักการจัดการเรียนการสอนที่เป็นระบบ ตามความแตกต่างของผู้เรียนเป็นรายบุคคล องค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้ คือ อุปกรณ์การสอน กระบวนการสอนของครู กระบวนการของผู้เรียนในการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมทางบ้านและการยอมรับของสังคม ในการจัดการเรียนการสอน ครูเป็นผู้คอยชี้แนะ เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วม มีการเสริมแรง ให้ข้อมูลย้อนกลับและแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทฤษฎีการเรียนรู้ แบ่งเป็นทฤษฎีหลัก 4 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม ทฤษฎีความรู้ความเข้าใจ ทฤษฎีของกลุ่มมนุษยนิยม และทฤษฎีผสมผสาน ทฤษฎีการเรียนรู้เป็นพื้นฐานเพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนการสอน เป็นหลักของการสอนและวิธีสอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนหรือจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ดีให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลการเรียนรู้ที่ดี คือ เกิดความรู้ความเข้าใจ ทักษะและเจตคติที่ต้องการ

4. รูปแบบการเรียนรู้

ความหมายของรูปแบบ (Model)

รูปแบบเป็นรูปธรรมของความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดงออกมาในลักษณะหนึ่ง เช่น เป็นคำอธิบาย เป็นแผนผัง ไดอะแกรม หรือแผนภาพ เพื่อช่วยให้ตนเองและบุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น

รูปแบบเป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการสืบสอบหาคำตอบ ความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์ทั้งหลาย ปกติในการศึกษาวิจัยเรื่องใดๆ ก็ตาม ผู้ศึกษาจะต้องตั้งคำถามที่ต้องการคำตอบ ซึ่งในกระบวนการวิจัยจะมีการตั้งสมมติฐานหรือชุดของสมมติฐานขึ้นมา ซึ่งก็คือคำตอบที่คาดคะเนไว้ล่วงหน้า สมมติฐานเหล่านี้มักจะได้อมาจากข้อความรู้หรือข้อค้นพบที่ผ่านมา หรืออาจเกิดจากประสบการณ์หรือการหยั่งรู้ (intuition) ของผู้ศึกษาวิจัย หรืออาจจะเกิดจาก ทฤษฎี หลักการต่างๆ สมมติฐานเป็นข้อความที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือตัวแปรต่างๆ ของเรื่องราวสถานการณ์ ปัญหานั้นๆ ซึ่งจะยังคงเป็นเครื่องมือในการแสวงหาคำตอบเท่านั้น จนกว่าจะได้รับการนำไปพิสูจน์ทดสอบ หากสมมติฐานเป็นจริง ข้อความนั้นก็สามารถนำไปใช้ในการทำนาย หรืออธิบายปรากฏการณ์นั้นๆ ได้ รูปแบบเช่นเดียวกับกับสมมติฐานที่บุคคลอาจสร้างขึ้นจากความคิด ประสบการณ์ การใช้อุปมาอุปไมย หรือจากทฤษฎีและหลักการต่างๆ ได้ แต่รูปแบบไม่ใช่ทฤษฎี คีฟ (Keeves. 1997:386 – 387) กล่าวว่า รูปแบบโดยทั่วไปจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

1. รูปแบบจะต้องนำไปสู่การทำนาย (prediction) ผลที่ตามมา ซึ่งสามารถพิสูจน์ทดสอบได้ กล่าวคือ สามารถนำไปสร้างเครื่องมือเพื่อพิสูจน์ทดสอบได้

2. โครงสร้างของรูปแบบจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (causal relationship) ซึ่งสามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์/เรื่องนั้นได้

3. รูปแบบจะต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการ (imagination) ความคิดรวบยอด (concept) และความสัมพันธ์ (interrelationship) รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตของการสืบเสาะความรู้

4. รูปแบบควรจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (structural relationship) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง

รูปแบบ (model) ที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไป มี 5 แบบ หรือ 5 ลักษณะ คือ

1. รูปแบบเชิงเปรียบเทียบ (analogue model) ได้แก่ความคิดที่แสดงออกในลักษณะของการเปรียบเทียบสิ่งต่างๆ อย่างน้อย 2 สิ่งขึ้นไป รูปแบบลักษณะนี้ใช้กันมากทางวิทยาศาสตร์ กายภาพ สังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์

2. รูปแบบเชิงภาษา (semantic model) ได้แก่ความคิดที่แสดงออกผ่านทางการใช้ภาษา (พูดและเขียน) รูปแบบลักษณะนี้ใช้กันมากทางด้านศึกษาศาสตร์

3. รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (mathematical model) ได้แก่ความคิดที่แสดงออกผ่านทางสูตรคณิตศาสตร์ ซึ่งส่วนมากจะเกิดขึ้นหลังจากได้รูปแบบเชิงภาษาแล้ว

4. รูปแบบเชิงแผนผัง (schematic model) ได้แก่ความคิดที่แสดงออกผ่านทางแผนผัง แผนภาพ ไดอะแกรม กราฟ เป็นต้น

5. รูปแบบเชิงสาเหตุ (causal model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรต่างๆ ของสภาพการณ์ / ปัญหาใดๆ รูปแบบด้านศึกษาศาสตร์ มักจะเป็นแบบนี้เป็นส่วนใหญ่

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า รูปแบบทางด้านศึกษาศาสตร์ มักจะเป็นรูปแบบเชิงสาเหตุ และการใช้คำว่ารูปแบบการเรียนการสอนมีความหมายในลักษณะเดียวกันกับระบบการเรียนการสอน หากพิจารณาตามนัยของคุณสมบัติอันเป็นองค์ประกอบสำคัญ กล่าวคือ เป็นลักษณะของการเรียนการสอนที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบระเบียบตามปรัชญา ทฤษฎี หลักการ หรือความเชื่อต่างๆ โดยมีความครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญๆ ของการศึกษาหรือการเรียนการสอนในภาพรวมและนิยมใช้คำว่า “รูปแบบ” กับระบบที่น้อยกว่า โดยเฉพาะกับ “วิธีการสอน” นั้นเอง

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงสามารถให้คำนิยามได้ว่า “รูปแบบการเรียนการสอน คือ สภาพลักษณะของการเรียนการสอนที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญซึ่งได้รับการจัดไว้อย่างเป็นระบบตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อต่างๆ โดยประกอบด้วย กระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญในการเรียนการสอน รวมทั้งวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่างๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามทฤษฎี หลักการหรือแนวคิดที่ยึดถือและได้รับการพิสูจน์ ทดสอบ หรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนในการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบนั้น ดังนั้น รูปแบบการเรียนการสอนจึงจำเป็นต้องมีองค์ประกอบสำคัญๆ ดังนี้

1. มีปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นหลักของรูปแบบการสอนนั้นๆ

2. มีการบรรยายและอธิบายสภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ

3. มีการจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบ ให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้น

4. การอธิบายหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่างๆ อันจะช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนนั้นๆ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

5. รูปแบบการเรียนการสอนจะต้องสามารถทำนายผลที่จะเกิดตามมาได้และมีศักยภาพในการสร้างความคิดรวบยอดและความสัมพันธ์ใหม่ๆ ได้

สรุป รูปแบบการจัดการเรียนการสอน คือ ลักษณะของการเรียนการสอนที่จัดไว้อย่างเป็นระบบ ประกอบด้วยกระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญในการเรียนการสอน รวมทั้งวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่างๆ สามารถใช้เป็นแบบแผนในการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบนั้น

รูปแบบการเรียนการสอนแบบต่างๆ

1. การบรรยาย (lecture) โดยครูผู้สอน
2. วิทยากรรับเชิญ (invited speaker) ให้ความรู้และประสบการณ์แก่ผู้เรียนในความเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน หรือความชำนาญในฐานะผู้รับผิดชอบหรือผู้ประกอบการ
3. ทีมผู้สอน (team teaching) ประกอบด้วยผู้สอนที่หลากหลายความคิดเห็นหรือหลากหลายความเชี่ยวชาญ เพื่อสนองความรู้ที่ประสานกว้าง
4. นักเรียนเป็นผู้สอน (peer teaching) มีรูปแบบการจัดหลากหลาย เช่น
 - 4.1 แบ่งกลุ่มผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อยให้ผู้เรียนเรียนรู้จากกันและกัน ในรูปของกลุ่มตัวเพื่อน กลุ่มสัมมนา กลุ่มอภิปราย
 - 4.2 ชมรมสนใจพิเศษเฉพาะเรื่อง
 - 4.3 นักเรียนรุ่นพี่เป็นพี่เลี้ยงนักเรียนรุ่นน้อง
5. การระดมสมอง (brain-storming) เป็นการแสดงความคิดเห็นหลากหลายและเสรีโดยผู้เรียน เช่น เพื่อหาวิธีแก้ปัญหาแล้วจึงหาข้อสรุปร่วม
6. การอภิปรายกลุ่มย่อย (small-group discussion) เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ความเห็นโดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมมากที่สุดในหัวข้อที่กำหนด
7. การอภิปรายโดยกลุ่มวิทยากร (panel discussion) การนำเอาวิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ มาร่วมอภิปรายในหัวข้อเดียวกัน โดยมีผู้นำอภิปรายเป็นผู้นำการประชุม
8. การประชุมเชิงปฏิบัติการ (symposium workshop) การประชุมเชิงปฏิบัติการต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดว่าจะให้ปฏิบัติการเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้สำเร็จตามเป้าหมาย เริ่มโดยการเชิญวิทยากรกลุ่มเล็กมาให้ความรู้แก่ผู้เข้าร่วมประชุม เพื่อเป็นการนำแล้วจึงแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมเป็นกลุ่มย่อยๆ เพื่อฝึกปฏิบัติการ โดยมีวิทยากรประจำกลุ่มคอยให้ความเห็นหรือวิจารณ์หรือชี้แนะ จนกลุ่มสามารถปฏิบัติแล้วเสร็จตามเป้าหมาย
9. สัมมนา (seminar) เพื่อให้กลุ่มผู้เรียนขนาดเล็กได้ศึกษาลงลึกเฉพาะเรื่องโดยการค้นคว้าจากเอกสารตำรา หรือจากการวิจัย
10. การจำลองแบบและการเล่นเกม (simulation and games) เพื่อสร้างเรื่องหรือสถานการณ์จำลอง เพื่อให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงประเด็นหรือปัญหา
11. การสาธิต (demonstration) เพื่อแสดงกระบวนการ แสดงการปรากฏจริงหรือสร้างความเข้าใจจากหุ่นจำลอง
12. กรณีศึกษา (case study) เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนจากกรณีที่เกิดขึ้นจริงในการประกอบการอาจเน้นที่เหตุการณ์ ประเด็นหลักของกรณี ประวัติ หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องก็ได้ใช้ในกรณีศึกษาสอนการตัดสินใจ สอนการแก้ปัญหา สอนเจตคติ และระบบคุณค่าคุณธรรมก็ได้

13. โครงการงาน (project work) มีการเตรียมโครงสร้างและรูปแบบของสาระการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาในโลกแห่งความจริงทำให้กระบวนการเรียนรู้มาจากประสบการณ์จริง มีความหมาย มีเป้าหมายให้แรงกระตุ้นและสร้างกระตือรือร้นได้อย่างดี

14. การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้นอกสถานที่ (on-site classes) นำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ เช่น พิพิธภัณฑ์ หอสมุด หอดูดาว สวนพฤกษชาติ วนอุทยาน แหล่งท่องเที่ยว แหล่งโบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ วัด และศาสนสถานอื่นๆ สถานประกอบการ โรงงาน ฯลฯ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2548 : 16 – 18)

สรุป รูปแบบการเรียนรู้ หรือวิธีการสอนมีหลายวิธี แต่ละวิธีจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามบทบาท กิจกรรมและลักษณะของกลุ่มผู้เรียน มีทั้งข้อดีและข้อจำกัด การเลือกวิธีสอนควรใช้หลายๆ วิธีผสมผสานกัน มีหลักการในการเลือกโดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของวิชา เนื้อหาวิชา ความถนัดของผู้สอน ความเหมาะสมกับผู้เรียน ตลอดจนเวลา จำนวนผู้เรียน และสื่อการสอน

5. องค์ประกอบของการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องการประกันคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา และการประเมินผลและการติดตาม ตรวจสอบคุณภาพมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายนอก โดยการที่ให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา พบว่าการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ ควรให้ความสำคัญ ในด้านหลักสูตรสถานศึกษา ด้านผู้เรียน ด้านกระบวนการเรียนรู้ ด้านสื่อและแหล่งเรียนรู้ ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ด้านหลักสูตรสถานศึกษา

ความหมายของหลักสูตร

คำว่า “หลักสูตร” (curriculum) มีความหมายตั้งแต่ความหมายที่กว้าง คือการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา ไปจนถึงความหมายที่เจาะเฉพาะวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ซึ่งมีผู้ให้ความหมาย ไว้มากมาย ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2546 : 47) ประมวลได้ ดังนี้

1.หลักสูตรเป็นศาสตร์หนึ่งในทางการศึกษา เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรใช้หลักสูตรและการประเมินหลักสูตร ซึ่งใช้เป็นการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา

2.หลักสูตร หมายถึงสิ่งที่กำเนิดขึ้นเพื่อใช้ในการเรียนการสอนหรือใช้ในการถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้เรียน ซึ่งจะเกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย หลักการ โครงสร้างและเนื้อหาสาระที่บรรจุไว้ในหลักสูตรนั้นๆ ซึ่งหมายรวมถึงเอกสารประกอบการสอนหรือคู่มือครู แผนการสอน โดยมีรายละเอียด เช่น จุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม สื่อการเรียน การสอน และการวัดผลประเมินผล

3.หลักสูตรหมายถึงกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นกระบวนการนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพของผลผลิต ซึ่งเกี่ยวกับจุดประสงค์ เนื้อหาสาระ กิจกรรมที่สนองจุดประสงค์ และกระบวนการถ่ายทอดความรู้และวิธีวัดผลประเมินผลโดยมีการกำหนดไว้เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544 : 25) ได้สรุปความหมายของหลักสูตรไว้ 3 ประการ คือ

1. หลักสูตรเป็นศาสตร์ที่มีทฤษฎี หลักการและการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ตามที่มุ่งหมายไว้

2. หลักสูตรเป็นระบบในการจัดการศึกษา โดยมีปัจจัยนำเข้า (input) ได้แก่ ครู นักเรียน วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ กระบวนการ (process) ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผลผลิต (output) ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสำเร็จทางการศึกษา เป็นต้น

3. หลักสูตรเป็นแผนการจัดการเรียนการสอน ที่มุ่งประสงค์จะอบรมฝึกฝนผู้เรียนให้ เป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการ

นอกจากนี้ หลักสูตรยังมีความหมายแตกต่างกันตามผู้ใช้ คือ

ผู้บริหารสถานศึกษา จะให้ความหมายของหลักสูตรเป็นการจัดประสบการณ์ทั้งมวลใน สถานศึกษาให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ และดำรงชีวิต

ผู้สอนจะให้ความหมายของหลักสูตรในลักษณะเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ได้ วางแผนไว้กับการสอนของครู และประสบการณ์จะเกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้ของนักเรียน

ผู้เรียนจะให้ความหมายของหลักสูตรในสิ่งที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้ ตามที่สถานศึกษากำหนด และตามที่ครูสอน

จากความหมายของหลักสูตรที่มีผู้ให้ความหมายไว้ จะเห็นได้ว่าหลักสูตรเป็นสิ่งที่ ใช้ให้เห็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ กระบวนการ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรเป็นหลักและหัวใจของการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของ การศึกษา ความเข้าใจในเรื่องของหลักสูตรและการเรียนการสอน จะทำให้การจัดการศึกษาดำเนิน ไปด้วยดีทั้งแก่ตัวผู้เรียนเอง และช่วยให้ครูได้มีทิศทางและสิ่งกำหนดในการสอน

ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544 : 23) กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตร ดังนี้

1. งานด้านหลักสูตรและการสอน ทำให้การศึกษาดำเนินไปสู่เป้าหมายที่วางไว้
2. งานด้านหลักสูตร ทำให้การศึกษามีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลตามเป้าหมาย
3. หลักสูตรเปรียบเหมือนแบบแปลนการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตร บอกไว้ว่าวัตถุประสงค์ที่ต้องการมีอะไรบ้าง จะใช้อะไรเป็นวัสดุและอุปกรณ์ จะสอนอย่างไร จัด เตรียมการสอนอย่างไรบ้าง เพื่อช่วยในด้านการเรียนการสอน หลักสูตร จึงมีความสำคัญ เป็นแผน ยุทธศาสตร์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จที่ต้องการ และเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของครู ที่จะจัด ประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้มีความรู้ ทักษะ ความประพฤติ มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ

จากแนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าหลักสูตรมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของ ประเทศในการพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ คุณลักษณะ ทักษะตามจุดมุ่งหมาย ดังนั้นจึงถือได้ว่า

หลักสูตรเป็นแผนปฏิบัติการที่จะทำให้การจัดการศึกษาตามหลักสูตรสถานศึกษามีคุณภาพ

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

การประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอันเป็นผลเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาการต่างๆ ในยุคโลกาภิวัตน์ ประกอบกับคุณภาพการศึกษาที่อยู่ในระดับต่ำทำให้ต้องมีการปรับปรุงหลักสูตรซึ่งถือเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาอันจะทำให้คุณภาพของการจัดการศึกษาดีขึ้นสามารถพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณลักษณะที่พึงประสงค์และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (กรมวิชาการ. 2545 : 1) จากการประกาศใช้หลักสูตรดังกล่าว มีผลทำให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ โรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศต้องยกเลิกการใช้หลักสูตรเดิม ประกอบด้วย หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) โดยหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ได้กำหนดหลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง การจัดหลักสูตร การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เกณฑ์การผ่านช่วงชั้นและการจบหลักสูตรการศึกษา เอกสารหลักฐานการศึกษา การเทียบโอนผลการเรียน การพัฒนาศักยภาพครู การจัดหลักสูตรสถานศึกษา การกำกับ ติดตาม ประเมินและรายงาน ไว้เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรสถานศึกษาในโรงเรียน

ในที่นี้จะขอนำเสนอสาระตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 โดยสังเขป ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ.2545 : 4-8)

1. หลักการ

หลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีดังนี้

- 1.1.เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
- 1.2.เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- 1.3.ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ
- 1.4.เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้
- 1.5.เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

2. จุดมุ่งหมาย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดจุดมุ่งหมายที่มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข ความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ จำนวน 9 ข้อ คือ

- 2.1.เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
- 2.2.มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า
- 2.3.มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิดวิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
- 2.4.มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญาและทักษะในการดำเนินชีวิต
- 2.5.รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
- 2.6.มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าผู้บริโภค
- 2.7.เข้าใจประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- 2.8.มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาลิ่งแวดล้อม
- 2.9.รักประเทศชาติและท้องถิ่นมุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

3. โครงสร้าง

การจัดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดระดับช่วงชั้น เป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียน โดยช่วงชั้นที่ 1 ได้แก่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ช่วงชั้นที่ 2 ได้แก่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ช่วงชั้นที่ 3 ได้แก่ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ช่วงชั้นที่ 4 ได้แก่ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 นอกจากนี้ได้กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร 8 กลุ่มสาระ คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ ซึ่งในแต่ละกลุ่มสาระจะกำหนดสาระย่อยๆ อีก และในแต่ละสาระย่อยนั้นจะมีมาตรฐานของแต่ละสาระเป็นตัวกำหนดผลที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนด้วย

4. การจัดหลักสูตร

การจัดหลักสูตรจะจัดตามช่วงชั้น ดังที่นำเสนอไว้ในส่วนของโครงสร้าง ซึ่งในแต่ละช่วงชั้นจะต้องจัดสาระการเรียนรู้ให้ครบทั้ง 8 กลุ่ม ในทุกช่วงชั้น โดยจัดให้เหมาะสมกับธรรมชาติการเรียนรู้และระดับพัฒนาการของผู้เรียน และสถานศึกษาสามารถจัดทำสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมเป็นหน่วยการเรียนรู้ใหม่ๆ ได้ ให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความถนัด ความสนใจ และ

ความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเลือกสาระการเรียนรู้จาก 8 กลุ่ม ทั้งนี้ให้จัดสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมได้ในช่วงชั้นที่ 2 ขึ้นไป เพราะในช่วงชั้นที่ 1 ยังไม่ควรเลือกรายวิชาที่เข้มข้นควรเรียนรายวิชาพื้นฐานก่อน

5. การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

การจัดการศึกษาบางประเภทที่มีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ได้แก่ การศึกษาทางด้านศาสนา นาฏศิลป์ กีฬา อาชีวศึกษา การศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นเลิศด้านต่างๆ การศึกษาสำหรับผู้บกพร่องในด้านต่างๆ ผู้มีความสามารถพิเศษ การศึกษานอกระบบและการศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัวและองค์กรต่างๆ การจัดการศึกษาเหล่านี้ สามารถปรับใช้มาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ หลักเกณฑ์และวิธีการให้ปฏิบัติตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

6. สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนเป็น 8 กลุ่ม ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 5-6) ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มนี้ เป็นพื้นฐานสำคัญที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนรู้โดยจัดเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก ประกอบด้วย ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างพื้นฐานการคิด และเป็นกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาและวิกฤติของชาติ กลุ่มที่สอง ประกอบด้วย สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ เป็นสาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์ในเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม ที่เป็นข้อกำหนดคุณภาพผู้เรียนด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมของแต่ละกลุ่ม เพื่อใช้เป็นจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งกำหนดเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน และมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ดังนี้

1. มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบแต่ละช่วงชั้น

มาตรฐานการเรียนรู้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดไว้เฉพาะมาตรฐานการเรียนรู้

ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนมาตรฐานการเรียนรู้ที่เข้มข้นตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน ให้สถานศึกษาพัฒนาเพิ่มเติมได้

7. การจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจะปลูกฝังด้านปัญญาและพัฒนาการคิดของผู้เรียน โดยเฉพาะการคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ และยังมีมุ่งพัฒนาความสามารถทางอารมณ์ โดยการปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง เข้าใจตนเอง เห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถแก้ปัญหาข้อขัดแย้งทางอารมณ์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งในการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระต่างๆ จะมีวิธีการที่หลากหลายโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญและเชื่อมโยงกับชีวิตจริง สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2549 : 5 – 6) กล่าวว่า ในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ครูผู้สอนต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการทำงานและบทบาทจากผู้สอน ผู้ชี้แนะ มาเป็นผู้นำในการเรียนรู้ (teacher as leader) เรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เรียน เป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวก ช่วยเหลือส่งเสริม สนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้ โดยเสนอแนะวิธีการ และยุทธศาสตร์การเรียนรู้ ให้ผู้เรียนลงมือเรียนรู้ และค้นพบความรู้จากการปฏิบัติของตนเองจากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ครูจะเป็นผู้ให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปสร้างองค์ความรู้ในสมอง (constructivism)

กระบวนการเรียนการสอน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. กระบวนการเรียนการสอนทั่วไป (generic learning) เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่ใช้ได้กับทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เช่น กระบวนการกลุ่ม กระบวนการสืบเสาะ กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการเสริมสร้างค่านิยม กระบวนการวิจัย กระบวนการเชิงเหตุผล กระบวนการคิดวิเคราะห์ กระบวนการไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ เป็นต้น

2. กระบวนการเรียนการสอนเฉพาะ (specific learning) เป็นกระบวนการตามธรรมชาติของศาสตร์ซึ่งจะใช้ในการเรียนการสอนเฉพาะของกลุ่มสาระการเรียนรู้ นั้น เช่น

กลุ่มภาษา (ไทย, อังกฤษ) เน้นกระบวนการสื่อความหรือทักษะทางภาษาหรือกระบวนการทางภาษา กระบวนการอ่าน กระบวนการฟัง กระบวนการพูด กระบวนการเขียน กระบวนการดูหรือพินิจ (viewing) กระบวนการคิดวิเคราะห์ในเชิงตรรกะ ฯลฯ

กลุ่มคณิตศาสตร์ เน้นทักษะกระบวนการทางคณิตศาสตร์ ทักษะการคิดคำนวณ กระบวนการเชิงเหตุผล กระบวนการคิดวิเคราะห์ในเชิงตรรกะ

กลุ่มวิทยาศาสตร์ เน้นทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการคิดวิเคราะห์ กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการสืบเสาะ กระบวนการฝึกปฏิบัติทางเทคโนโลยี กระบวนการทดลอง

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เน้นกระบวนการจัดเกล้าทางสังคม กระบวนการสืบสวน / สอบสวน กระบวนการสืบค้น กระบวนการทางจริยธรรม และ กระบวนการพัฒนาค่านิยม กระบวนการประชาธิปไตย วิธีการทางประวัติศาสตร์ กระบวนการทางภูมิศาสตร์ กระบวนการคิดวิเคราะห์ กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการเชิงระบบ ฯลฯ

กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา เน้นทักษะชีวิต ทักษะทางสุขภาพ กระบวนการฝึกปฏิบัติทางพลศึกษา กระบวนการคิดวิเคราะห์ ฯลฯ

กลุ่มศิลปะ เน้นกระบวนการฝึกปฏิบัติทางทัศนศิลป์ กระบวนการฝึกปฏิบัติทางดนตรี (ไทยสากล)

กลุ่มงานอาชีพและเทคโนโลยี เน้นกระบวนการทำงาน ทักษะการจัดการ กระบวนการแก้ปัญหา การออกแบบเทคโนโลยี (design technology) กระบวนการฝึกปฏิบัติทางเทคโนโลยี

8. สื่อการเรียนรู้

ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ทุกประเภทที่มีอยู่ในท้องถิ่น ชุมชนและแหล่งอื่นๆ นอกจากนี้ผู้เรียน และครูผู้สอนสามารถจัดทำและผลิตสื่อการเรียนรู้ขึ้นเองหรือนำสื่อต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัวและในระบบสารสนเทศมาใช้ในการเรียนรู้

สื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน แบ่งตามบทบาทหน้าที่ ลักษณะการใช้เป็น 2 ประเภท คือ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. 2549 : 4)

1. สื่อการเรียนการสอนที่ใช้เป็นสื่อหลักประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้แก่หนังสือเรียน ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และหนังสือแบบฝึกหัด ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้มีเฉพาะกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย คณิตศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ ระดับประถมศึกษาเท่านั้น

2. สื่อการเรียนการสอนที่ใช้เป็นสื่อประกอบการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ หนังสืออื่นๆ นอกเหนือจากหนังสือเรียน ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสือส่งเสริมการอ่าน หนังสืออ้างอิง นอกจากนี้ยังรวมสื่อคอมพิวเตอร์ ช่วยสอน สื่อวีดิทัศน์ อินเทอร์เน็ต แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

9. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ทำให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมพัฒนาและเรียนรู้ของผู้เรียน โดยสถานศึกษาจะต้องจัดทำหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการวัดและประเมินผลการเรียนเพื่อปฏิบัติและเป็นไปตามมาตรฐานเดียวกันด้วยวิธีการที่หลากหลาย และให้ผู้เรียน ครูผู้สอนและพ่อแม่ ผู้ปกครอง มีส่วนร่วมด้วย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2549 : 6) กล่าวว่า วิธีการวัดและประเมินผลต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการวัดทั้งที่เป็นความรู้ ความคิดและการปฏิบัติ และดำเนินการควบคู่กับการจัดการเรียน

การสอน การวัดความรู้ ความคิดส่วนใหญ่ใช้การทดสอบ แบบทดสอบที่อาจเป็นแบบเลือกตอบ หรือให้เขียนคำตอบเองด้วยข้อสอบอัตนัย ควรเน้นการตอบโดยการเขียนและการนำเสนอคำตอบ ด้วยตัวผู้เรียนเพราะเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิดและการเขียนไปพร้อมๆ กัน ได้ดีกว่า เครื่องมือชนิดเลือกตอบ นอกจากนี้ก็อาจใช้เพิ่มสะสมงาน การสังเกต การสัมภาษณ์ เป็นวิธีที่เหมาะสมกับการวัดและประเมินความดีงามและการปฏิบัติ

การวัดและประเมินผลผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานแบ่งได้ 3 ระดับ คือ

1. การวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียน เป็นการวัดและประเมินผลเพื่อมุ่งหาคำตอบว่า ผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ และคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ จากการเรียนการสอนหรือไม่เพียงใด ผู้ใช้ผลการประเมินในระดับชั้นเรียนที่สำคัญ คือ ผู้เรียน ผู้สอน และพ่อแม่ผู้ปกครอง สถานศึกษาเป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์การประเมินโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษา

2. การประเมินผลระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าของผู้เรียนเป็นรายชั้นปีและช่วงชั้น สถานศึกษานำข้อมูลผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงการเรียน การสอนและคุณภาพผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตร รวมทั้งนำผลการประเมินไปพิจารณาตัดสินผลการผ่านระดับชั้นและผ่านช่วงชั้น

3. การประเมินคุณภาพระดับชาติ ซึ่งจะประเมินผลในปีสุดท้ายของแต่ละช่วงชั้นในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม ภาษาอังกฤษ และกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด จะทำให้ทราบคุณภาพการศึกษาระดับประเทศ

10. เกณฑ์การผ่านช่วงชั้นและการจบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะใช้เวลาประมาณ 12 ปี ผู้เรียนสามารถจบการศึกษาได้ 2 ช่วง คือ จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งถือว่า จบการศึกษาภาคบังคับ และจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งถือว่าจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน และจะมีเกณฑ์สำหรับการผ่านการศึกษาในแต่ละช่วงชั้นกำหนดไว้ด้วย

11. เอกสารหลักฐานการศึกษา

ในการประเมินผลการเรียนสถานศึกษาต้องจัดทำเอกสารการประเมินผลการเรียนเพื่อใช้ประกอบการดำเนินงานด้านการวัดและประเมินผลการเรียน เช่น เอกสารแสดงผลการเรียนรู้ของผู้เรียน แบบบันทึกผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในรายวิชาต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้จะมีการกำหนดเอกสารหลักฐานการศึกษาที่สถานศึกษาทุกแห่งต้องใช้เหมือนกัน ได้แก่ เอกสารแสดงผลการเรียน เอกสารแสดงวุฒิการศึกษา แบบรายงานผู้สำเร็จการศึกษาภาคบังคับและการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยจะมีกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อปฏิบัติได้ตรงกัน

หลักสูตรสถานศึกษาควรสร้างให้ผู้เรียนมีความพร้อมในการเป็นผู้บริโภคที่ตัดสินใจแบบมีข้อมูล และเป็นอิสระและเข้าใจในความรับผิดชอบ (กรมวิชาการ. 2545 : 21)

ในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1. กำหนดวิสัยทัศน์
2. การจัดหลักสูตรสถานศึกษา
3. การกำหนดสาระการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาค
4. การออกแบบการเรียนการสอน
5. การกำหนดเวลาเรียนและจำนวนหน่วยกิต

แนวทางการจัดหลักสูตรสถานศึกษา

1.1 การจัดทำสาระของหลักสูตร ประกอบด้วย

- 1.1.1 กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาค
- 1.1.2 กำหนดสาระการเรียนรู้ของรายวิชา
- 1.1.3 กำหนดสาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาค
- 1.1.4 กำหนดเวลาและหรือจำนวนหน่วยกิต
- 1.1.5 จัดทำคำอธิบายรายวิชา
- 1.1.6 จัดทำหน่วยการเรียนรู้
- 1.1.7 จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้

1.2 การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

- 1.3 การกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์
- 1.4 การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้

15. การกำกับ ติดตาม ประเมินและรายงาน

การกำกับ ติดตาม ประเมินรายงานผลการจัดการศึกษาเป็นกระบวนการที่เป็นที่ช่วยให้การศึกษามีคุณภาพเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด โดยการดำเนินการครอบคลุมทุกหน่วยงาน ตั้งแต่ระดับสถานศึกษาจนถึงระดับชาติ ซึ่งคณะกรรมการได้มาจากบุคคลทุกระดับ และทุกอาชีพ เพื่อกำหนดดูแลและประเมินผล อีกทั้งมีการรายงานผลให้ทุกฝ่ายรวมทั้งประชาชนทราบเพื่อหาแนวทางพัฒนาร่วมกันเพื่อให้การจัดการศึกษาของสถานศึกษามีคุณภาพ

สรุป หลักสูตรสถานศึกษา เป็นแผนหรือแนวทางในการจัดมวลความรู้และประสบการณ์ ซึ่งจัดทำโดยบุคคลหรือคณะบุคคลในระดับสถานศึกษา ประกอบด้วยหลักสูตรแกนกลางที่กำหนดจากส่วนกลาง และส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นที่สถานศึกษาจัดทำเพิ่มเติม เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคม ความต้องการ ความถนัด และความสามารถของผู้เรียน เพื่อใช้ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง มีชีวิตอยู่ในโรงเรียน ชุมชน อย่างมีความสุข

2. ด้านผู้เรียน

การศึกษาและวิเคราะห์ผู้เรียน

การศึกษาและวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล จะช่วยให้ครูผู้สอนรู้จักนักเรียนแต่ละคนได้ดีขึ้น ช่วยให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้เหมาะสมกับสภาพของแต่ละบุคคล การศึกษาและวิเคราะห์ผู้เรียน อาจใช้รูปแบบและวิธีการได้อย่างหลากหลาย แต่ที่นิยมใช้กันในปัจจุบัน มีแนวทางดังต่อไปนี้ (บวร เทศารินทร์, 2549 : 21-30)

1. การศึกษาและวิเคราะห์ผู้เรียนตามแนวทฤษฎีปัญญา (multiple intelligence) เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ผู้เรียนแต่ละคนมีความสามารถพิเศษทางด้านใด ซึ่งโฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) นักจิตวิทยาระบบประสาท มีความเชื่อว่า ความสามารถของแต่ละคนไม่ได้มีเพียงด้านเดียว และไม่ใช่ว่าสิ่งใดที่แต่สามารถทำให้เกิดการพัฒนาขึ้นได้ จนมีความสามารถพิเศษความฉลาด ความเก่ง หรือปัญญา ได้อย่างหลากหลาย เรียกว่า ทฤษฎีปัญญา (multiple intelligence)

การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) ได้จำแนกปัญญา หรือความสามารถพิเศษไว้มากกว่า 8 ด้าน แต่จะนำมาใช้ ในการศึกษาและวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคลเพียง 8 ด้าน ดังนี้

1. ความสามารถด้านภาษา (verbal / linguistic intelligence) เป็นความสามารถในการใช้ถ้อยคำได้อย่างมีประสิทธิภาพในแบบปากเปล่าและแบบการเขียน ซึ่งจะมีความรู้สึกไว (sensitivity) ต่อความหมายของคำ ลำดับที่ของคำ เสียง จังหวะ การเปลี่ยนแปลงรูปคำ หลักเกณฑ์ ทางภาษา และการใช้ภาษา ดังนั้นในการศึกษาและวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล และการออกแบบการจัดการเรียนรู้ อาจใช้แนวทางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.6 ความสามารถด้านภาษา ความสัมพันธ์กับอาชีพ การจัดการเรียนรู้

ความสามารถ	ความสัมพันธ์กับอาชีพ	การจัดการเรียนรู้
ความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อแสดงความคิดเห็นและความรู้สึกของตน	นักพูด นักเล่นิทาน นักการเมือง	การฝึกเขียน/อ่าน โคลงกลอน การฝึกอภิปราย สัมภาษณ์
ความสามารถในการใช้ภาษาเพื่ออธิบายเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่ายเข้าใจ ชัดเจน	นักประชาสัมพันธ์ นักหนังสือพิมพ์	การฝึกพูดในที่สาธารณะ นักการขาย
ความสามารถในการใช้ภาษา	บรรณาธิการ ทนายความ	การฝึกระดมความคิดเห็น การเขียนบันทึกประจำวัน
ความสามารภในการใช้ภาษา	นักการขาย	ทำจดหมายจ่าว จุลสาร วารสาร ฯลฯ

ที่มา : บวร เทศารินทร์. (2549 : 21)

2.ความสามารถด้านการคิดและคณิตศาสตร์ (logical-mathematical intelligence) เป็นความสามารถในการคิดเชิงเหตุผล การคิดแก้ปัญหา และการคิดคำนวณ ดังนั้นในการศึกษา และวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคลและการออกแบบการจัดการเรียนรู้ อาจใช้แนวทางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.7 ความสามารถด้านการคิดและคณิตศาสตร์ ความสัมพันธ์กับอาชีพ การจัดการเรียนรู้

ความสามารถ	ความสัมพันธ์กับอาชีพ	การจัดการเรียนรู้
ความสามารถในการใช้ตัวเลขปริมาณและการคิดคาดการณ์ในการจำแนกจัดหมวดหมู่ สรุปลงรูป คิดคำนวณ และการตั้งสมมติฐาน	นักคณิตศาสตร์ นักสถิติ นักบัญชี นักวิทยาศาสตร์ นักเคมี ฟิสิกส์	การฝึกคิดแก้ปัญหาและ การคิดเชิงวิทยาศาสตร์ การฝึกออกแบบและ การทดลอง
ความไวต่อการเห็นความสัมพันธ์ตามแบบแผนทางตรรกวิทยาในการคิดที่เป็นเหตุเป็นผล	นักจัดทำโปรแกรม คอมพิวเตอร์ นักวิจัย นักซื้อขายหุ้น	การฝึกอุปมาอุปมัย การฝึกเปลี่ยนข้อความจาก โจทย์เลขปัญหาเป็นภาษา คณิตศาสตร์ หรือประโยค สัญลักษณ์ การฝึกคำนวณ และสมการ

ที่มา : บวร เทศารินทร์. (2549 : 22)

3.ความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ (visual / spatial intelligence) เป็นความสามารถของการสร้างแบบจำลองในสมอง และสามารถดัดแปลงภาพจำลองนี้ไปใช้ได้ซึ่งจะมีความรู้สึกไวต่อสี เส้น รูปร่าง รูปแบบ สเปส (space) และความสัมพันธ์ของสเปสกับสเปส ดังนั้นในการศึกษาและวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล และการออกแบบการจัดการเรียนรู้ อาจใช้แนวทางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.8 ความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ ความสัมพันธ์กับอาชีพ การจัดการเรียนรู้

ความสามารถ	ความสัมพันธ์กับอาชีพ	การจัดการเรียนรู้
ความสามารถด้านสร้าง / จำลองภาพ 3 มิติ	นักบิน นักเดินเรือ	การฝึกแปลข้อความหรือ เนื้อหาเป็นภาพ
ขอสิ่งแวดล้อมต่างๆ ขึ้นในจิต	นายพราน	การฝึกให้เด็กหลับตาและ
ความสามารถในการมองเห็นพื้นที่ที่สามารถปรับปรุงและคิดวิธีการใช้พื้นที่ได้ดี	ผู้นำทาง/ไกด์ นักเล่นหมากรุก	จินตนาการภาพ ตาม เรื่องราวที่เพิ่งเรียนรู้จบไป
ความไวต่อ สี เส้น รูปร่าง	นักแผนที่ ช่างรังวัดที่ดิน	ใหม่ๆ การฝึกใช้คำถามกระตุ้น เด็กให้เกิดจินตนาการ

ที่มา : บวร เทศารินทร์. (2549 : 23)

4.ความสามารถด้านการเคลื่อนไหวทางกาย (bodily/kinesthetic intelligence) เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาหรือทำงานโดยใช้ร่างกายทั้งตัวหรือบางส่วน ซึ่งมีการควบคุม การเคลื่อนไหวทางกายและจัดการสิ่งต่างๆ อย่างคล่องแคล่ว ดังนั้นในการศึกษาและวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคลและการออกแบบการจัดการเรียนรู้ อาจใช้แนวทางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.9 ความสามารถด้านการเคลื่อนไหวทางกาย ความสัมพันธ์กับอาชีพ การจัดการเรียนรู้

ความสามารถ	ความสัมพันธ์กับอาชีพ	การจัดการเรียนรู้
ความสามารถในการใช้ร่างกายทั้งหมด หรือบางส่วน แสดงความรู้สึกนึกคิด	ศิลปิน นักแสดง นักกีฬา นักยิมนาสติก นักเต้น เช่น ดิลาศ บัลเลต์	การฝึกเคลื่อนไหวทางร่างกาย การฝึกประสาทสัมผัส กล้ามเนื้อเล็ก กล้ามเนื้อใหญ่
ความมีทักษะทางกายที่แข็งแรง รวดเร็ว	โมเดิร์นด้านส านาญศิลป์ ฯลฯ	การฝึกสื่อสารโดยใช้ภาษาทางกาย
คล่องแคล่ว ยืดหยุ่น ประณีต	ช่างเครื่องยนต์	การแสดงละคร การเต้น
ความไวทางประสาทสัมผัส	ช่างปั้น ศัลยแพทย์	การฝึกกีฬา

ที่มา : บวร เทศารินทร์. (2549 : 24)

5. ความสามารถด้านดนตรี (musical / rhythmic intelligence) เป็นความสามารถ รู้ลึกเข้าถึง วิเคราะห์ วิจาร์ณั ปรับเปลี่ยนและแสดงออกในรูปแบบของดนตรี ซึ่งจะมีความรู้ลึกไวดั่ระดับเสียง ทำนอง จังหวะ และลีลาของเสียงดนตรี ดังนั้นในการศึกษาและวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล และการออกแบบการจัดการเรียนรู้ อาจใช้แนวทางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.10 ความสามารถด้านดนตรี ความสัมพันธ์กับอาชีพ การจัดการเรียนรู้

ความสามารถ	ความสัมพันธ์กับอาชีพ	การจัดการเรียนรู้
ความไวเรื่องจังหวะทำนอง	นักดนตรี	การฝึกแต่งกลอน แต่งเพลง
เพลง สามารถเข้าใจและวิเคราะห์รูปแบบต่างๆ ได้	นักแต่งเพลง	การขับร้อง การเล่นดนตรี
ความสามารถในการแต่งเพลง	นักแต่งกลอน	การแสดงและการสาธิต
เรียนรู้จังหวะดนตรีได้ดี	นักวิจารณ์ด้านดนตรี และเพลง	การทำอุปกรณัดนตรี
จำดนตรีได้ง่ายและไม่ลืม	นักร้อง นักการทูต	การแต่งเนื้อร้องและทำนองดนตรีที่สอดคล้องกับเนื้อร้อง

ที่มา : บวร เทศารินทร์. (2549 : 24)

6.ความสามารถด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal intelligence) เป็นความสามารถที่เกิดจากการเข้าถึงอารมณ์ของผู้อื่น และเข้ากับสังคมได้โดยรู้จักการควบคุมอารมณ์ของตนเอง ปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของผู้อื่น รู้จักการรอกอย รู้จักโต้แย้งให้ผู้อื่นยอมรับ

มากกว่าการใช้กำลังกาย ดังนั้นในการศึกษาและวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล และการออกแบบการจัดการเรียนรู้ อาจใช้แนวทางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.11 ความสามารถด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความสัมพันธ์กับอาชีพ การจัดการเรียนรู้

ความสามารถ	ความสัมพันธ์กับอาชีพ	การจัดการเรียนรู้
ความสามารถในการรับรู้ และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนเจตนาของผู้อื่น การชอบสังเกตน้ำเสียง ใบหน้า กิริยาท่าทาง	ครู อาจารย์ แพทย์ พยาบาล พิศิกร โฆษก นักการตลาด นักธุรกิจ	การฝึกทำงานกลุ่ม การสร้างทีม การฝึกแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ การฝึกแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น

ที่มา : บวร เทศารินทร์. (2549 : 24)

7.ความสามารถด้านรู้จักตนเอง (interpersonal intelligence) เป็นความสามารถรู้ถึงอารมณ์ของตนเอง ฝึกคิดตามอารมณ์ของตนเองได้ ควบคุมอารมณ์ของตนเองในเรื่องความพอใจ ความไม่พอใจ รวมทั้งการรู้จักกระตุ้นตนเองโดยใช้การคิดในทางบวก การมองโลกในแง่ดีและการฝึกสมาธิ เพื่อให้จิตอ่อนตัวลงมาเหมาะกับงานนั้นๆ ดังนั้นในการศึกษาและวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคลและการออกแบบการจัดการเรียนรู้ อาจใช้แนวทางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.12 ความสามารถด้านรู้จักตนเอง ความสัมพันธ์กับอาชีพ การจัดการเรียนรู้

ความสามารถ	ความสัมพันธ์กับอาชีพ	การจัดการเรียนรู้
ความสามารถในการรู้จักตนเอง เข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของตนเองได้ดี ความรู้เท่าทันอารมณ์ สามารถฝึกฝนควบคุมตนเองได้ทั้งกายและจิต สนใจติดตามสิ่งที่ตนสนใจเป็นพิเศษ มีแรงบันดาลใจในการแสวงหาความสำเร็จตามเป้าหมายในวิถีทางที่ตนสนใจอย่างสร้างสรรค์	ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางลัทธิต่างๆ นักจิตวิทยา จิตแพทย์	การจัดกิจกรรมส่งเสริมต่างๆ เช่น การเข้าค่าย การตั้งชมรม / ชุมนุม / กลุ่มสนใจ ฯลฯ การทำโครงการ / โครงการเดี่ยว การฝึกสมาธิไตร่ตรอง การฝึกระบายความรู้สึกนึกคิด เช่น ความสามารถ ความชำนาญพิเศษ ความสนใจพิเศษ เป็นต้น

ที่มา : บวร เทศารินทร์. (2549 : 24)

8. ความสามารถด้านการรอบรู้ธรรมชาติ (naturalist intelligence) เป็นความสามารถรอบรู้ในวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม มีความรักและตระหนักในปรากฏการณ์ตามธรรมชาติและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ดังนั้นในการศึกษาและวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคลและการออกแบบการจัดการเรียนรู้ อาจใช้แนวทางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.13 ความสามารถด้านการรอบรู้ธรรมชาติ ความสัมพันธ์กับอาชีพ การจัดการเรียนรู้

ความสามารถ	ความสัมพันธ์กับอาชีพ	การจัดการเรียนรู้
ความสามารถในการรู้จักธรรมชาติของพืชและสัตว์จำแนกประเภทได้ มีความไวในการเข้าใจลักษณะต่างๆ ของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต รักธรรมชาติ ชอบศึกษาชีวิตพืชและสัตว์ รักความสงบ	นักพฤกษศาสตร์ นักสิ่งแวดล้อม นักวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม นักอนุรักษ์ธรรมชาติ	การจัดกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน เช่น การรักษาแหล่งน้ำธรรมชาติ การลดปริมาณขยะ การปลูกไม้ยืนต้น การลดมลพิษ การประหยัดพลังงาน การจดบันทึก/ทำรายงานจากการสังเกต พืช สัตว์ สภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง การปลูกและดูแลต้นไม้

ที่มา : บวร เทศารินทร์. (2549 : 24)

2. การศึกษาและวิเคราะห์ผู้เรียนตามวิธีการหรือแบบการเรียนรู้ (learning styles)

ผู้เรียนทุกคนย่อมมีความหลากหลายและแตกต่างกันทั้งทางด้านกายภาพ จิตใจ พื้นฐานส่วนบุคคล และวิธีการเรียนรู้ ผู้เรียนบางคนอาจเรียนรู้ได้ดีจากการแข่งขัน บางคนอาจเรียนรู้ได้ดีจากร่วมมือทำงานหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อน เป็นต้น ดังนั้นครูผู้สอนมีความจำเป็นจะต้องศึกษา ค้นหา และวิเคราะห์ลักษณะหรือวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ใช้แบบการเรียนรู้อย่างไร เพื่อจะได้นำไปใช้ในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ให้ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เต็มตามศักยภาพซึ่งได้มีผู้ศึกษาแบบการเรียนรู้ไว้ดังนี้

กราชาและริชแมน (Grasha and Reichman, 1975) ได้จำแนกแบบการเรียนรู้ตามพฤติกรรมของผู้เรียนออกเป็น 6 แบบ ดังนี้

1.แบบแข่งขัน (competitive) เป็นพฤติกรรมของผู้เรียนที่สนใจจะเรียนเพื่อเอาชนะเพื่อนและผู้สอน รางวัลจากการแข่งขันเป็นสิ่งที่ผู้เรียนกลุ่มนี้พอใจ ผู้เรียนกลุ่มนี้มีความคิดว่าการเรียนรู้

ในห้องเรียนจะต้องมีการแพ้หรือชนะ และตนจะต้องเป็นผู้ชนะเสมอ

2. แบบร่วมมือ (collaborative) เป็นพฤติกรรมของผู้เรียนที่จะเรียนได้ดีจากกาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนและผู้สอน พยายามร่วมมือกับผู้สอน และเพื่อน ในกิจกรรมการเรียนการสอน ชอบทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความคิดเห็นว่าห้องเรียนเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับการมีความปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและเรียนรู้เนื้อหาวิชา

3. แบบหลีกเลี่ยง (avoidant) เป็นพฤติกรรมของผู้เรียนที่ไม่สนใจในเนื้อหาวิชาที่เรียนในชั้นเรียน โดยทั่วไปไม่ชอบมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการเรียนการสอน และไม่สนใจสิ่งที่เกิดขึ้นในห้องเรียน

4. แบบมีส่วนร่วม (participant) เป็นพฤติกรรมของผู้เรียนที่ต้องการเรียนรู้เนื้อหาวิชาและชอบเข้าชั้นเรียน มีความรู้สึกว่าคุณต้องมีส่วนร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เฉพาะกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนเท่านั้น แต่จะไม่สนใจกิจกรรมนอกหลักสูตรหรือกิจกรรมอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ในชั้นเรียน

5. แบบพึ่งพา (dependent) เป็นพฤติกรรมของผู้เรียนที่มีความอยากรู้ อยากเรียนน้อยมาก แต่มีความสนใจจะเรียนเฉพาะสิ่งที่กำหนดให้เรียนเท่านั้น ผู้เรียนประเภทนี้มักพยายามแสวงหาคนที่สามารถให้คำแนะนำแก่ตนเองได้ ตลอดจนต้องการรับคำสั่งว่าเขาจะต้องทำอะไร

6. แบบอิสระ (independent) เป็นพฤติกรรมของผู้เรียน ที่ชอบคิด และทำงานตามความคิดเห็นของตนเอง แต่ก็ยอมรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนคนอื่นๆ ในชั้นเรียน จะเรียนเนื้อหาวิชาที่ตนคิดว่าสำคัญตลอดจนเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในความสามารถทางการเรียนรู้ของตนเอง

เจสเตอร์ (Jester, 1998) จำแนกแบบการเรียนรู้ตามวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนไว้ 4 แบบ ดังนี้

1. แบบการเรียนรู้ได้ดีจากการรับรู้การมองเห็น และการได้สนทนาโต้ตอบ (visual/verbal learning style) ผู้เรียนในกลุ่มนี้จะเรียนรู้ได้ดีที่สุดถ้าได้เห็นภาพหรือตัวหนังสือ ดังนั้นถ้าครูผู้สอนใช้การเขียนบนกระดานชอล์กหรือใช้แผ่นใสเพื่อสรุปประเด็นหลัก หรือเขียนแผนภูมิแสดงกรอบแนวความคิด หรือแนวการบรรยายให้ผู้เรียนเห็นประกอบการบรรยายจะช่วยให้ผู้เรียนกลุ่มนี้เข้าใจ และสามารถติดตามทำความเข้าใจกับเนื้อหาได้ดี นอกจากนี้ ผู้เรียนกลุ่มนี้ยังชอบที่จะเรียนตามลำพังในห้องเงียบๆ คำนึงถึงภาพประสบการณ์ที่เห็นเชื่อมโยงกับเนื้อหาที่เรียนรู้

2. แบบการเรียนรู้ได้ดีจากการรับรู้ทางการมองเห็น และไม่ใช้การสนทนาโต้ตอบ (the visual / nonverbal learning style) ผู้เรียนในกลุ่มนี้จะเรียนได้ดีถ้ามีการทำให้ข้อมูลอยู่ในรูปของภาพ หรือแผนภูมิ หรือแผนที่ ดังนั้น ผู้สอนควรใช้สื่อการเรียนรู้ที่เป็นภาพ สิ่งของแผนภูมิ ฯลฯ และการอ่านตำราหรือหนังสือเรียนก็ควรเป็นตำรา หรือหนังสือเรียนที่มีแผนภูมิหรือตารางนำเสนอข้อมูลประกอบด้วย นอกจากนี้ ผู้เรียนในกลุ่มนี้ไม่ชอบเรียนกับเพื่อนหลายๆ คน ชอบทำงานคนเดียวเพื่อใช้เวลาและความเงียบในการทบทวนภาพ ทำความเข้าใจกับข้อมูลจากแผนภูมิหรือตารางตามลำดับ

3.แบบการเรียนรู้ได้ดีจากการลงมือกระทำหรือใช้การสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมโดยตรง (the tactile / kinesthetic learning style) ผู้เรียนในกลุ่มนี้ ชอบที่จะลงมือกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อที่จะเรียนรู้ได้สัมผัสกับวัตถุ สิ่งมีชีวิตหรือกับคน ได้ทดลองภาคปฏิบัติในสถานที่ที่คล้ายของจริงจึงทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี เนื่องจากผู้เรียนในกลุ่มนี้ชอบที่จะสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ใช้ประสาทสัมผัสในการเรียนรู้ชอบเรียนรู้จากการได้เห็นของจริง สถานที่จริง ดังนั้น การทัศนศึกษา หรือการทำงานในชุมชนจะช่วยให้เรียนรู้ได้เร็วขึ้น

4.แบบการเรียนรู้ได้ดีจากการฟังและการใช้คำพูด (the auditory/verbal learning style) ผู้เรียนในกลุ่มนี้เรียนรู้ได้ดีจากการฟัง การได้ยิน และจากการได้สนทนากับแหล่งข้อมูล ดังนั้นจึงสามารถเรียนจากการฟัง การบรรยายในห้องเรียนได้ดี และการเข้าร่วมอภิปรายพูดคุยกับกลุ่มเพื่อน จะทำให้ได้รับความรู้มากขึ้น สื่อที่ช่วยในการเรียนคือ เทปบันทึกเสียง เวลาทบทวนประเด็นหรือข้อความควรพูดออกมาดังๆ เพื่อให้ช่วยในการเรียนรู้ ดังนั้นจึงควรแนะนำให้ผู้เรียนในกลุ่มนี้หา กลุ่มเพื่อนที่สามารถสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ ช่วยกันทบทวนความรู้ให้ แต่ถ้าต้องศึกษาตามลำพัง ควรหาเครื่องเทปบันทึกเสียงช่วย หรืออ่านหนังสือดังๆ การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบการเรียนรู้ของผู้เรียนทำได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ หรือสำรวจโดยที่ครูผู้สอนสามารถนำข้อความที่บรรยายลักษณะของผู้เรียนแต่ละแบบมาสร้างเป็นแบบสำรวจง่าย ๆ (learning styles inventory) เพื่อให้ผู้เรียนสำรวจแบบการเรียนรู้ของตนเอง ทั้งนี้Dunn & Dunn (1978) ผู้เชี่ยวชาญด้านแบบการเรียนรู้กล่าวว่า ผู้เรียนสามารถระบุแบบการเรียนรู้ของตนเองได้

เกณฑ์การเลือกใช้เทคนิค และวิธีการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับแบบการเรียนรู้เมื่อทราบแบบการเรียนรู้ของผู้เรียนแล้ว ครูผู้สอนควรวิเคราะห์เทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้แต่ละวิธีเพื่อเข้าใจจุดเน้นและลักษณะเฉพาะของวิธีการจัดการเรียนรู้นั้นๆ แล้วนำมาเปรียบเทียบว่าสอดคล้องกับแบบการเรียนรู้ของผู้เรียนหรือไม่ ก่อนที่จะนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้เนื่องจากแบบการเรียนรู้และเทคนิคการจัดการเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กัน การที่ผู้เรียนได้เรียนด้วยเทคนิควิธีการที่เหมาะสมย่อมทำให้เรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป การศึกษาและวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล ทำให้ผู้สอนสามารถเลือกใช้เทคนิคและวิธีการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีระบบมากขึ้น อย่างไรก็ตามวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมไม่จำเป็นต้องเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับสมมติฐาน หากแต่ควรยึดแบบการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นหลัก เทคนิคและวิธีการจัดการเรียนรู้นั้น จึงจะสามารถใช้ได้มีประสิทธิภาพ และคุ้มค่ากับเวลาที่ใช้ไปในการจัดการเรียนรู้นอกจากนี้ สิ่งที่ยังระลึกรีกประการหนึ่ง คือ ไม่มีวิธีการจัดการเรียนรู้ที่ดีที่สุด ทุกวิธีย่อมมีข้อเสียและข้อจำกัด การจัดการเรียนรู้แต่ละครั้งจึงต้องพิจารณาเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมหลายๆ วิธีประกอบกัน

3. ด้านกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ (learning process) หมายถึงการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนหรือการใช้วิธีการต่างๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ (ทิสนา แคมณี. 2545 : 1)

กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน มุ่งเน้นลำดับขั้นตอนของการกระทำซึ่งดำเนินต่อเนื่องจนผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้จำแนกได้ 2 ระดับ คือ

1. กระบวนการเรียนรู้ระดับพื้นฐาน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ได้แก่ การเรียนรู้สัญชาตญาณ การเรียนรู้สิ่งเร้า- การตอบสนอง การเรียนรู้แบบลูกโซ่ การเรียนรู้เชื่อมโยง ถ้อยคำ

2. กระบวนการเรียนรู้ระดับสูง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ซับซ้อน และต้องใช้ความรู้พื้นฐานจากกระบวนการเรียนรู้ระดับพื้นฐาน ได้แก่ การเรียนรู้การแยกแยะสิ่งเร้า การเรียนมนิพนธ์ การเรียนรู้หลักการ การเรียนรู้แก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ 2 ทาง

1. ผู้สอนใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกำหนดรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์เต็มตามศักยภาพ

2. ผู้ที่มีความสามารถทางกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายคิดตัวไปใช้ในชีวิตจริง (พันชณีย์ วิหคโต. 2547 : 40 – 41)

นอกจากนี้ ทิสนา แคมมณี. (2545 : 13-14) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสติปัญญา หรือกระบวนการทางสมอง (a cognitive process) ซึ่งบุคคลใช้ในการสร้างความเข้าใจ หรือการสร้างความหมายของสิ่งต่างๆ ให้แก่ตนเอง ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการของการจัดกระทำ (acting on) ต่อข้อมูลและประสบการณ์มิใช่เพียงการรับ (taking in) ข้อมูลหรือประสบการณ์เท่านั้น

2. การเรียนรู้เป็นงานเฉพาะตนหรือเป็นประสบการณ์ส่วนตัว (personal experience) ที่ไม่มีใครเรียนรู้หรือทำแทนกันได้

3. การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสังคม (a social process) เนื่องจากบุคคลอยู่ในสังคม ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อดน การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจึงสามารถกระตุ้นการเรียนรู้และขยายขอบเขตของความรู้ด้วย

4. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ทั้งจากการคิดและการกระทำรวมทั้งการแก้ปัญหาและการศึกษาวิจัยต่างๆ

5. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ตื่นตัว สนุก (active and enjoyable) ทำให้ผู้เรียนรู้สึกผูกพัน เกิดความใฝ่รู้ การเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่นำมาซึ่งความสนุกสนาน หรือทำให้ “ใฝ่รู้สู่ยิ่งยาก”

6. การเรียนรู้อาศัยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม (nurturing environment) สภาพแวดล้อมที่ดีเอื้ออำนวยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ได้ดี

7. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ (anytime and anyplace) ทั้งในโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน

8. การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลง (change) กล่าวคือ การเรียนรู้จะส่งผลต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองทั้งทางด้านเจตคติ ความรู้สึก ความคิดและการกระทำ เพื่อการดำรงชีวิตอย่างปกติสุขและความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

9. การเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต (a lifelong process) บุคคลจำเป็นต้องเรียนอยู่เสมอ เพื่อการพัฒนาชีวิตจิตใจของตนเองสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงเป็นกระบวนการที่ยั่งยืนช่วยให้บุคคลและสังคมมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

สรุป กระบวนการเรียนรู้เป็นการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนในการเรียนรู้โดยใช้วิธีการเรียนรู้ต่างๆ ที่อาจได้มาจากความคิดหรือความชอบของตนหรือจากผู้สอน หากผู้เรียนมีกระบวนการเรียนรู้ที่ดีเกิดขึ้น กล่าวคือมีขั้นตอนและวิธีการในการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนและสาระการเรียนรู้ ก็จะช่วยให้เกิดผลการเรียนรู้ที่ดี คือ เกิดความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและเจตคติที่ต้องการ

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Child-Centered Approach)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้เน้นกระบวนการสอนที่แตกต่างไปจากเดิมอย่างมากโดยหันไปเน้นผู้เรียนมากขึ้น ถือว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาได้ การจัดการศึกษาจึงต้องให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มที่ ดังความในมาตรา 22 กล่าวว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ” ในมาตรา 24 วงเล็บ (1) ก็ยังกล่าวไว้ในลักษณะเดียวกันว่า “จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล” (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542 : 17, 19)

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545 : 36) แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่า เป็นกระบวนการที่มุ่งให้ผู้เรียนคิดค้น สร้าง และสรุปการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้และสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองเต็มตามศักยภาพ มีทักษะในการค้นหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย สามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับ พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ (2544 : 142) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือแนวทางการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยการใช้กระบวนการทางปัญญา (กระบวนการคิด) กระบวนการทางสังคม (กระบวนการกลุ่ม) และให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมในการเรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ โดยครูมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ต้องจัดให้สอดคล้องกับความสนใจ ความสามารถและความถนัด เน้นการบูรณาการความรู้ในศาสตร์สาขาต่างๆ ใช้หลากหลายวิธีสอน หลากหลายแหล่งความรู้ สามารถพัฒนาปัญญาอย่างหลากหลาย คือ พัฒนาพหุปัญญา รวมทั้งเน้นการใช้วิธีวัดผลอย่างหลากหลายวิธี ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2.2 การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
ที่มา : พิมพันธ์ เดชะคุปต์. (2544 : 143)

นอกจากนี้ สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545 : 36) ได้กำหนดนิยามว่า การปฏิรูปการเรียนรู้ หมายถึงการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ใหม่จากการเอาวิชาเป็นตัวตั้ง เป็นการเอาคนและสถานการณ์จริงเป็นตัวตั้ง ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ดีที่สุด โดยให้เรียนรู้จากประสบการณ์และกิจกรรมจากการฝึกหัด การตั้งคำถามและการแสวงหาคำตอบใช้วิธีการประเมินผลที่หลากหลายให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และพัฒนาได้เต็มศักยภาพ สำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีดังนี้

1.การเรียนรู้เต็มตามศักยภาพผู้เรียน เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งด้านร่างกายและสติปัญญา ย่อมมีความแตกต่างกันในด้านความสนใจ ความต้องการ และความถนัดความสามารถในการฟัง พูด อ่าน เขียน ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ดังนั้นผู้สอนจึงต้องจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ผู้สอนจึงต้องปรับทัศนคติ และเสริมทักษะในการจัดการโดยปรับเปลี่ยนจากการยึดวิชาเป็นตัวตั้งเป็นการยึดความเป็นมนุษย์หรือผู้เรียนเป็นตัวตั้ง วางแผนและประสานการดำเนินงานทั้งโรงเรียน เพื่อจัดกลุ่มวิชาหรือกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนอย่างหลากหลาย ประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชนให้สามารถจัดกิจกรรมได้สนองต่อความต้องการและความถนัดของผู้เรียน

ผู้สอนต้องยอมรับในการเปลี่ยนแปลงว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกแหล่งเรียนรู้ตลอดเวลา ไม่เฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น ขณะเดียวกันครูและผู้บริหารต้องพัฒนาตนเองตลอดเวลา

2. เชื่อมโยงหลักสูตรสาระการเรียนรู้ของผู้เรียนตั้งแต่อายุ 0-20 ปี ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ 3 ด้าน คือ ความรู้ด้านวิชาการ โดยเน้นทักษะตามศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ ความรู้เกี่ยวกับงานโดยเน้นทักษะในการทำงานและความรู้เกี่ยวกับชีวิตโดยเน้นทักษะชีวิต สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมไว้ในความรู้ทุกด้าน

หลักสูตรมีสองส่วนคือ หลักสูตรแกนกลางและหลักสูตรสถานศึกษาหลักสูตรแกนกลางกำหนดเพื่อให้เรียนรู้และตระหนักถึงความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการศึกษาคือ ส่วนหลักสูตรสถานศึกษาเป็นหลักสูตรที่จัดเนื้อหาสาระตามกรอบการเรียนรู้และหลักสูตรที่บูรณาการโดยหลักสูตรแกนกลางและหลักสูตรท้องถิ่นตามสภาพชุมชน สังคม ภูมิปัญญา และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่อการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียน การจัดหลักสูตรจึงต้องกำหนดให้สอดคล้องต่อเนื่องกันในแต่ละระดับการศึกษาตั้งแต่ปฐมวัยไปจนถึงระดับอุดมศึกษา ผู้เรียนอาจเรียนไปถึงระดับหนึ่งแล้วสามารถออกไปประกอบอาชีพได้ และสามารถเรียนไปพร้อมๆ กับการประกอบอาชีพได้ และจัดให้มีการเทียบโอนผลการเรียนและประสบการณ์ทำงานได้อีกด้วย

ดังนั้นพฤติกรรมการสอนของครูจึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาการของผู้เรียนตั้งแต่วัยเด็ก 0-20 ปี เพื่อสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ รวมทั้งประสานร่วมมือกันภายในสถานศึกษาจัดเวลาเรียนให้มีความยืดหยุ่น เหมาะกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย

3. จัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการวิจัย เนื่องจากการวิจัยเป็นการค้นคว้าหาความจริงหรือหาความรู้ใหม่ที่มีวิธีการที่เชื่อถือได้ ให้ข้อมูลถูกต้องโดยมีลำดับขั้นตอน คือ มีการกำหนดปัญหา ตั้งวัตถุประสงค์และสมมติฐาน กำหนดวิธีดำเนินการอย่างเป็นระบบ รวบรวมหรือทดลองหาข้อสรุปเป็นผลการศึกษา ดังนั้นพฤติกรรมของครูและนักเรียนต้องปรับเปลี่ยนมาเป็นการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเน้นการวิจัย ใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ ครูต้องทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ผู้บริหารต้องทำวิจัยสถาบันเพื่อพัฒนาสถานศึกษา ผู้เรียนต้องทำวิจัยในรายวิชาเพื่อการเรียนรู้ จึงทำให้เกิดกระบวนการวิจัยและนำผลการเรียนรู้ที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในชีวิตได้อย่างแท้จริง พิมพันธ์ เดชะคุปต์ (2544 : 141) ได้ยกตัวอย่างนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ครูควรรู้จักและควรศึกษาเพื่อทำวิจัยในชั้นเรียนหรือการวิจัยพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อแก้ปัญหาการเรียนการสอน ตัวอย่างต่อไปนี้เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ครูสามารถนำไปใช้ทดลองแก้ปัญหาการเรียนของนักเรียน ผลการแก้ปัญหานอกจากทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์แล้ว ยังทำให้เกิดผลตามมาคือครูได้ความรู้ด้านการเรียนการสอน ได้นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับนักเรียนของตนตามท้องถิ่นที่อยู่อีกด้วย ตัวอย่างนวัตกรรมการเรียนรู้ เช่น ทักษะการคิด (thinking skills) การเรียนแบบร่วมมือ (cooperative learning) ผังกราฟฟิก (graphic organizers) ผังความคิด (mind mapping) คอนสตรัคติวิซึม (constructivism) การบริหารกายสู่การบริหารสมอง (brain gym) หมวกแห่งการคิด 6 ใบ (six thinking hat) พหุปัญญา (multiple

intelligences) พอร์ตโฟลิโอ(portfolio) หลักสูตรระดับโรงเรียน(school-based curriculum) หลักสูตรระดับท้องถิ่น(local-based curriculum) หลักสูตรชุมชน(community-based curriculum) การสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ (storyline approach) โครงการงาน(project) การบูรณาการ(integration)

อย่างไรก็ตาม สถานศึกษาต้องทำความเข้าใจและประสานกับชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็น มีส่วนร่วมในกระบวนการแสวงหาความรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน สถานศึกษาและชุมชนควรพัฒนาไปด้วยกัน

4. การใช้แหล่งเรียนรู้อย่างหลากหลาย การเรียนรู้ในปัจจุบันผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งบุคคล ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ เช่น ห้องสมุด หอศิลป์ สวนสัตว์ อุทยาน ศูนย์กีฬา เป็นต้น การเรียนรู้จากแหล่งต่างๆ ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์หรือกระบวนการวิจัยจะทำให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้เข้ากับวิถีชีวิต มีความรักผูกพันกับท้องถิ่น เห็นคุณค่าและอนุรักษ์วัฒนธรรม สามารถบูรณาการภูมิปัญญาไทยและสากลมาปรับใช้กับวิถีไทย ดังนั้นสถานศึกษาและชุมชนควรร่วมมือกันจัดสื่อ แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาระดมทรัพยากรทุกรูปแบบเพื่อจัดการศึกษา

5. ใช้วิธีสอนที่หลากหลาย เหมาะกับธรรมชาติของผู้เรียน ฝึกทักษะกระบวนการคิด เเชิญสถานการณ์จริง และสามารถแก้ไขปัญหาในชีวิตจริง ซึ่ง สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2545 : 13 – 14) ได้แบ่งวิธีการจัดการเรียนรู้ไว้แตกต่างตามลักษณะของการพัฒนาผู้เรียน ได้แก่ การพัฒนาการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ ซึ่งอาจจัดได้หลากหลายวิธี เช่น แบบบรรยาย แบบอภิปราย ใช้อภิปรายกลุ่มย่อย แบบสาธิต แบบแสดงบทบาทสมมติ ใช้สถานการณ์จำลอง ใช้เกม ใช้กระบวนการกลุ่ม เป็นต้น การพัฒนาการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด ซึ่งอาจจัดได้หลากหลายวิธี เช่น แบบอุปนัย แบบนิรนัย แบบค้นพบ แบบวิทยาศาสตร์ แบบทดลอง แบบแก้ปัญหา แบบใช้คำถาม แบบกรณีศึกษา แบบระดมสมอง แบบสืบสวนสอบสวน แบบสืบเสาะแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม เป็นต้น การพัฒนาการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม ซึ่งอาจจัดได้หลากหลายวิธี เช่น แบบไตรสิกขา แบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ แบบขั้นของอริยสังคีติ แบบใช้กระบวนการสร้างนิสัย ใช้การเชิญสถานการณ์จริง ใช้นิทานแบบชักจูง เป็นต้น การพัฒนาการเรียนรู้โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง อาจจัดได้หลากหลายวิธี เช่น แบบอรรถภาพ แบบศูนย์การเรียนรู้ แบบใช้บทเรียนโปรแกรม แบบใช้บทเรียนโมดูล แบบใช้ชุดการสอน แบบใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน แบบโครงการ ไปทัศนศึกษาดูงาน ใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน เป็นต้น

6. ใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ สถานศึกษาต้องลงทุนเพื่อศึกษา พัฒนาการผลิตเนื้อหาสาระการเรียนรู้ พัฒนาซอฟต์แวร์เพื่อการเรียนรู้และเนื้อหาออนไลน์ จัดทำโครงการนำร่องพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ สนับสนุนครูและบุคลากรในการเข้าถึงหรือใช้ระบบดิจิทัล รวมทั้งวางแผนการเรียนรู้และสามารถบริหารจัดการ สถานศึกษาต้องพยายามจัดหาคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ประกอบให้เพียงพอแก่ผู้เรียน ส่งเสริมการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้

เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ ดังนั้นสถานศึกษาจึงต้องจัดระบบเชื่อมโยงเครือข่ายให้สามารถเชื่อมโยงได้ทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

7. การประเมินผลจากการพัฒนาการของผู้เรียน โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย สถานศึกษาต้องให้ความสำคัญกับผลงานและความสำเร็จ พัฒนาการที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ โดยพิจารณาจากพฤติกรรมการเรียนรู้ ความประพฤติ ความร่วมมือในการทำงานกลุ่มควบคู่ไปกับการทดสอบ เพื่อให้สอดคล้องกับทุกระดับการศึกษา สถานศึกษาควรนำผลการประเมินมาประกอบการพิจารณาในการศึกษาต่อ ดังนั้นสถานศึกษาควรร่วมมือกันโดยใช้การประเมินตามสภาพจริงและพัฒนาคลังของชุมชน ผู้ปกครอง ให้สามารถตรวจสอบ ติดตาม ดูแล ควบคุมการประเมินผลผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือการที่ครูสามารถจัดการดำเนินการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ประสบการณ์ ความรู้รอบตัว ความชำนาญ ความสนใจของผู้เรียนแต่ละคนมาร่วมทำกิจกรรม มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีโอกาสได้คิดพิจารณา แสดงความคิดเห็นร่วมกัน โดยมีครูเป็นผู้แนะนำให้การช่วยเหลือเมื่อนักเรียนต้องการ เน้นการสร้างความรู้มากกว่าการถ่ายทอดความรู้ และมีรูปแบบการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน มีการเรียนรู้แบบรายชั่วโมงและโครงการ วัตถุประสงค์ประเมินผลตามสภาพจริง

ปัจจัยสนับสนุนในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

1. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้สอน มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตร ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จึงควรจัดห้องเรียนเป็นแบบกลุ่มโดยคละนักเรียนและมีการสลับกลุ่มเป็นระยะๆ รวมทั้งมีการเสริมแรงและนันทนาการ

2. การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดี ถ้าผู้เรียนมีโอกาสคิด ทำ สร้างสรรค์ และมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยครูช่วยจัดบรรยากาศการเรียนรู้ จัดสื่ออุปกรณ์ แหล่งเรียนรู้ และสรุปการเรียนรู้ร่วมกัน

3. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับจุดประสงค์แต่ละด้าน กล่าวคือ

ด้านความรู้ เน้นกระบวนการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์

ด้านเจตคติ เน้นประสบการณ์ด้านอารมณ์ความรู้สึก และการอภิปรายโต้แย้งเพื่อปรับความคิดความเชื่อ

ด้านทักษะ เน้นที่ขั้นตอนทักษะและการได้ลงมือฝึกปฏิบัติ

1. สร้างโอกาสให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลายและต่อเนื่องรวมทั้งมีกิจกรรมเสนอแนะให้เลือกใช้เหมาะสมกับธรรมชาติของกลุ่มเรียน

2. ให้ความสนใจกับผู้เรียนที่แตกต่างจากปกติ ในด้านความสามารถทางสติปัญญา/ อารมณ์/สังคม หรือความพร้อมทางร่างกาย โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมให้ทั้งกลุ่มปัญญาเลิศและกลุ่มเรียนรู้ได้ช้า

3. สาระการเรียนรู้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับวัย ความถนัด ความสนใจของผู้เรียน และ ความคาดหวังของสังคม รวมทั้งเชื่อมโยงกับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้

4. แหล่งการเรียนรู้มีหลากหลายและเพียงพอ ผู้เรียนได้ใช้เป็นแหล่งค้นคว้าความรู้ ตามความถนัดและความสนใจ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2548 : 38 – 39)

สรุป กระบวนการเรียนรู้ เป็นการดำเนินการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย เหมาะสมกับผู้เรียนและสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของแต่ละสาระการเรียนรู้ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดผลการเรียนรู้ที่ดี คือ เกิดความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและเจตคติที่ต้องการ

4. ด้านสื่อและแหล่งเรียนรู้

การเรียนรู้ในปัจจุบันผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งบุคคล ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ เช่น ห้องสมุด หอศิลป์ สวนสัตว์ อุทยาน ศูนย์กีฬา เป็นต้น การเรียนรู้จากแหล่งต่างๆ ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์หรือกระบวนการวิจัยจะทำให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้เข้ากับวิถีชีวิต มีความรักผูกพันกับท้องถิ่น เห็นคุณค่าและอนุรักษ์วัฒนธรรม สามารถบูรณาการภูมิปัญญาไทยและสากลมาปรับใช้กับวิถีไทย ดังนั้นสถานศึกษาและชุมชนควรร่วมมือกันจัดสื่อ แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาในระดับทรัพยากรทุกรูปแบบเพื่อจัดการศึกษา สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545 : 36)

ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรสถานศึกษา มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้อย่างตลอดชีวิต และใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งมีความยืดหยุ่น สนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ และเรียนรู้ได้จากสื่อการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ทุกประเภท รวมทั้งเครือข่ายการเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ชุมชน และแหล่งอื่นๆ เน้นสื่อที่ผู้เรียนและผู้สอนใช้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียน ผู้สอนสามารถจัดทำและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ขึ้นเองหรือนำสื่อต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัว และในระบบสารสนเทศมาใช้ในการเรียนรู้ โดยใช้วิจารณญาณในการเลือกใช้สื่อ และแหล่งเรียนรู้ โดยเฉพาะหนังสือเรียน ควรมีเนื้อหาสาระครอบคลุมตลอดช่วงชั้น สื่อสิ่งพิมพ์ควรจัดให้มีอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ควรให้ผู้เรียนสามารถยืมได้จากศูนย์สื่อ หรือห้องสมุดของสถานศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ. 2544 : 23)

สื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน แบ่งตามบทบาทหน้าที่ ลักษณะการใช้เป็น 2 ประเภท คือ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. 2549 : 4)

1. สื่อการเรียนการสอนที่ใช้เป็นสื่อหลักประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้แก่ หนังสือเรียน ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และหนังสือแบบฝึกหัด ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้มีเฉพาะกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย คณิตศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ ระดับประถมศึกษาเท่านั้น

2. สื่อการเรียนการสอนที่ใช้เป็นสื่อประกอบการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ หนังสืออื่นๆ นอกเหนือจากหนังสือเรียน ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสือส่งเสริมการอ่าน หนังสืออ้างอิง นอกจากนี้ยังรวมสื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน สื่อวีดิทัศน์ อินเทอร์เน็ต แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ลักษณะของสื่อการเรียนรู้ที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ควรมีความหลากหลายทั้งสื่อ ธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี และสื่ออื่นๆ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณค่า น่าสนใจ ชวนคิด ชวนติดตาม เข้าใจง่าย และรวดเร็วขึ้น รวมทั้งกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง สึกซึ่งและต่อเนื่องตลอดเวลา เพื่อให้การใช้สื่อการเรียนรู้นี้เป็นไปแนวการจัดการเรียนรู้ และพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง สถานศึกษาหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่มีหน้าที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรดำเนินการดังนี้

1. จัดทำและจัดหาสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นการเรียนรู้
2. ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน
3. จัดทำและจัดหาสื่อการเรียนรู้ สำหรับศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน และสำหรับเสริมความรู้ของผู้สอน
4. ศึกษาวิธีการเลือก และการใช้สื่อการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เหมาะสมหลากหลาย และสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน
5. ศึกษาวิธีการวิเคราะห์และประเมินคุณภาพมาตรฐานสื่อการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้นเอง และที่เลือกนำมาใช้ประกอบการเรียนรู้ โดยมีการวิเคราะห์และประเมินสื่อการเรียนรู้ที่ใช้อยู่กันอย่างสม่ำเสมอ
6. จัดหาหรือจัดให้มีแหล่งเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษาและชุมชน เพื่อการศึกษาค้นคว้าแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ และพัฒนาสื่อการเรียนรู้
7. จัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษาท้องถิ่น ชุมชน และสังคมอื่น
8. จัดให้มีการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับสื่อ และ การใช้สื่อการเรียนรู้อยู่เป็นระยะๆ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 : 23)

สรุป สื่อการเรียนการสอน หมายถึง วิธีการหรือกระบวนการ วัสดุ ของจริง สิ่งต่างๆ และธรรมชาติที่อยู่รอบตัวซึ่งสามารถเป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ เพื่อเอื้อประโยชน์ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์การเรียนรู้ นำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ตามที่หลักสูตรกำหนด เช่น หนังสือเรียน คู่มือครู หนังสือเสริมประสบการณ์ ชุดการเรียนการสอน แบบฝึกหัด / แบบฝึกทักษะ แหล่งเรียนรู้ สื่อเทคโนโลยี

5. ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ทำให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมพัฒนาและเรียนรู้ของผู้เรียน โดยสถานศึกษาจะต้องจัดทำหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการวัดและประเมินผลการเรียนเพื่อปฏิบัติและเป็นไปมาตรฐานเดียวกันด้วยวิธีการที่หลากหลาย และให้ผู้เรียน ครูผู้สอนและพ่อแม่ ผู้ปกครอง มีส่วนร่วมด้วย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2549 : 6) กล่าวว่า วิธีการวัดและประเมินผลต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการวัดทั้งที่เป็นความรู้ ความคิดและการปฏิบัติ และดำเนินการควบคู่กับการจัดการเรียนการสอน การวัดความรู้ ความคิดส่วนใหญ่ใช้การทดสอบ แบบทดสอบที่อาจเป็นแบบเลือกตอบ หรือให้เขียนคำตอบเองด้วยข้อสอบอัตนัย ควรเน้นการตอบโดยการเขียนและการนำเสนอคำตอบด้วยตัวผู้เรียนเพราะเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิดและการเขียนไปพร้อมๆ กันได้ดีกว่าเครื่องมือชนิดเลือกตอบ นอกจากนี้ก็อาจใช้แฟ้มสะสมงาน การสังเกต การสัมภาษณ์ เป็นวิธีที่เหมาะสมกับการวัดและประเมินความดีงามและการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับ สุวัฒน์ อุทัยรัตน์ (2544 : 46) กล่าวว่า เครื่องมือที่ครูจะใช้ประเมินผลงานนักเรียนคงไม่ใช่แค่ข้อสอบแบบปรนัยหรือแบบอัตนัยเท่านั้น คงต้องใช้เครื่องมือหลายชนิด เช่น แบบสังเกต แบบบันทึกพฤติกรรม หรือเครื่องมืออื่นๆ ที่นำมาประกอบในการประเมิน นอกจากนี้ พิมพ์พันธ์์ เฉชะคุปต์ และ ชนาธิป พรกุล (2545 : 82) กล่าวว่า การวัดผลประเมินผลที่ใช้ในการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญควรเป็นกระบวนการประเมินผล 3P's คือ

1. กระบวนการ (P – process) เป็นการประเมินผลกระบวนการที่นักเรียนใช้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เช่น ประเมินทักษะการคิด กระบวนการคิด การทำงานกลุ่ม การทำงานแบบร่วมมือ การทำงานแบบรวมพลัง เป็นต้น

2. พฤติกรรมที่แสดงออก (P – performance) เป็นการประเมินผลสิ่งที่นักเรียนแสดงออกมา เช่น การพิมพ์ดีด การปฏิบัติการทำงาน การปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ การแสดงดนตรี การโต้วาที การแสดงละคร การนำเสนอผลงาน เป็นต้น

3. ผลลัพธ์ (P – products) เป็นการประเมินผลลัพธ์ของการเรียนซึ่งอาจเป็นความรู้ใหม่ สิ่งประดิษฐ์หรือชิ้นงาน หรือทั้งชิ้นงานและความรู้ใหม่ที่ได้จากการทำชิ้นงานนั้น

วิธีการวัดมีวิธีการหลักๆ 3 วิธี คือ

1. วัดจากการที่นักเรียนประเมินตนเอง (self – evaluation) โดยการเขียนอนุทินหรือการบันทึกประจำวัน (journal) เขียนบันทึกการเรียนรู้ (learning logs) การทำแฟ้มสะสมงาน (portfolio) การจัดนิทรรศการ (exhibition)

2. วัดจากการสังเกตและ/หรือสัมภาษณ์ เช่น สังเกตพฤติกรรมการทำงานกลุ่ม สังเกตขั้นตอนการทำงาน สัมภาษณ์เกี่ยวกับกระบวนการทำงาน ความรู้สึก ความคิดเห็นของผู้เรียน

3. วัดจากการใช้แบบทดสอบที่เป็นทั้งอัตนัยและปรนัย แบบวัดความสามารถ แบบวัดเจตคติ เป็นต้น

หลักการวัดและประเมินผลการเรียน

หลักการวัดและประเมินการเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มีดังนี้ (สำนักงานทดสอบทางการศึกษา, 2545 : 2)

1. สถานศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบประเมินผลการเรียนของผู้เรียน โดยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม

2. การวัดและประเมินผลการเรียนต้องสอดคล้อง และครอบคลุมมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดในหลักสูตร

3. การประเมินผล ประกอบด้วย การประเมินเพื่อปรับปรุงพัฒนาการของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอน และประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียน

4. การประเมินผลเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนการสอน ต้องดำเนินการด้วยวิธีการที่หลากหลาย เหมาะสมกับสิ่งที่ต้องการวัด ธรรมชาติของวิชา และระดับช่วงชั้นของผู้เรียน

5. เปิดโอกาสให้ผู้เรียน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถตรวจสอบผลการประเมินผลการเรียนได้

6. ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนระหว่างสถานศึกษา และรูปแบบการศึกษาต่างๆ

7. ให้สถานศึกษาจัดทำเอกสารหลักฐานเพื่อเป็นหลักฐานการประเมินผลการเรียน รายงานผลการเรียนและเป็นหลักฐานแสดงวุฒิ และรับรองผลการเรียนของผู้เรียน

สรุป การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ร่องรอยหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ เพื่อประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ สถานศึกษาต้องดำเนินการวัดและประเมินคุณภาพผู้เรียนให้เป็นไปตามหลักการของหลักสูตร เน้นการวัดและประเมินตามสภาพจริง ใช้รูปแบบวิธีการวัดที่หลากหลาย

6. การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ตามรูปแบบการบริหารคุณภาพตามแนว PDCA

ปัจจัยที่ส่งผลให้การจัดการศึกษามีคุณภาพประกอบด้วย หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ครูและบุคลากรทางการศึกษา และกระบวนการบริหารจัดการ กล่าวคือ

ประการแรก หลักสูตร จะต้องมัลักษณะกว้าง ยืดหยุ่น และมีความเป็นสากลทัดเทียมมาตรฐานโลก มีเนื้อหาสาระที่จำเป็นต่อการเรียนรู้โลกในปัจจุบันและอนาคต เปิดโอกาสให้ชุมชนหรือสังคมมีส่วนร่วมในการกำหนดและพัฒนาหลักสูตร ให้ยืดหยุ่นและหลากหลาย สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ที่เป็นจริงของชุมชนหรือสังคม

ประการที่สอง กระบวนการเรียนการสอน จะต้องเน้นนักเรียนเป็นสำคัญโดยมุ่งเน้นการค้นคว้า สร้างความรู้ร่วมกันกับผู้เรียน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียน ร่วมประเมินผล

การเรียนรู้ตนเอง กิจกรรมและสื่อ สอดคล้องสัมพันธ์และส่งผลต่อการพัฒนาและความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน บทเรียนต้องท้าทายทางปัญญา คำถามต่างๆ ต้องพัฒนาทักษะความคิด อารมณ์และความรู้สึก ให้โอกาสในการแสดงออกอย่างอิสระ มีการเรียน มีการคาดหวังความเป็นเลิศของนักเรียน ร่วมกันทั้งพ่อแม่ ผู้ปกครอง นักเรียน และครู ใช้แหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสม ใช้เทคโนโลยีที่กว้างขวางเป็นเครื่องมือการเรียนรู้และสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน

ประการที่สาม ครูและบุคลากรทางการศึกษา ต้องมีความสามารถสูง โดยสามารถจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้อง เพื่อให้ผู้เรียนรู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีระบบการสรรหา การผลิต และการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีคุณภาพมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการพัฒนาการศึกษาในอนาคต

ประการสุดท้าย มีกระบวนการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นและสถานศึกษา ตลอดจนให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรพัฒนา เอกชน หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ได้มีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการจัดการศึกษามากขึ้น โดยที่คุณภาพการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคนและสังคมดังกล่าวมาแล้ว รัฐบาลจึงกำหนดเป็นนโยบายที่สำคัญในด้านการจัดการศึกษาไว้โดยให้เร่งรัดพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาให้ผู้เรียนได้เรียนอย่างมีความสุข มีการพัฒนารอบด้าน โดยเฉพาะมีคุณธรรม และมีความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยตนเอง จัดให้มีมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติและระบบการประเมินและประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อพัฒนาการศึกษาไทยให้มาตรฐานเป็นเลิศ (เกษมา วรวรรณ ณ อุทยาน . 2540 : 14-15)

นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ (2548 : 42) ได้สรุปเกี่ยวกับมาตรฐานการศึกษาด้านการเรียนรู้ ซึ่งสถานศึกษาต้องดำเนินการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษา ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.มีการจัดแนวการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษา ความต้องการของผู้เรียน/ท้องถิ่น และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม ให้สามารถเชื่อมโยงปัญหาท้องถิ่นและนำไปปฏิบัติได้จริง

2.มีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับ การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นรายบุคคลเพื่อการจัดการเรียนรู้

3.มีแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นำไปใช้จริง และนำผลการประเมินการใช้แผนไปปรับปรุงวิธีการจัดการเรียนรู้

4.มีการจัดการเรียนรู้ พัฒนาสื่อและนวัตกรรมโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และมีการเรียนรู้แบบใฝ่รู้

5. มีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่หลากหลายตามสภาพจริงอิงพัฒนาการของผู้เรียน มีการประเมินเพื่อปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนและการประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียน

6. มีการนำผลการประเมินการเรียนรู้มาปรับกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

การพัฒนาการเรียนรู้สู่มาตรฐานการศึกษาตามรูปแบบการบริหารคุณภาพตามแนว PDCA

ในการพัฒนาคุณภาพของงานนั้น นับว่ากระบวนการ PDCA หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าวงจรเดมมิง เป็นกระบวนการที่ได้รับความนิยม และยอมรับกันว่าเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งช่วยแก้ไขและพัฒนาคุณภาพของงานได้อย่างดี องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนได้นำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย PDCA (Plan-Do-Check-Act) เป็นกิจกรรมพื้นฐานในการพัฒนาประสิทธิภาพและคุณภาพของการดำเนินงาน ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน 4 ขั้นตอน คือ วางแผน-ปฏิบัติ-ตรวจสอบ-ปรับปรุงการดำเนินงาน อย่างเป็นระบบให้ครบวงจรอย่างต่อเนื่อง หมุนเวียนไปเรื่อยๆ ย่อมส่งผลให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพเพิ่มขึ้นโดยตลอด (วีรวุฑ มาฆะศิลา นนท์.2541:41) สถานศึกษาสามารถใช้วงจร PDCA หรือวงจรเดมมิง (Deming Cycle) เป็นเครื่องมือบริหารให้มีคุณภาพ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาให้เป็นไปตามเป้าหมายของการจัดการศึกษา ที่สถานศึกษากำหนดไว้ (วรภัทร์ ภู่อเจริญ. 2541 :26-27)

ขั้นตอนของวงจร PDCA มีรายละเอียด ดังนี้ (วีรวุฑ มาฆะศิลา นนท์.2541:41-44)

Plan (วางแผน) หมายความว่ารวมถึงการกำหนดเป้าหมาย / วัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน วิธีการ และขั้นตอนที่จำเป็นเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายในการวางแผนจะต้องทำความเข้าใจกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์ให้ชัดเจน เป้าหมายที่กำหนดต้องเป็นไปตามนโยบาย วิสัยทัศน์ และพันธกิจขององค์กรเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันทั่วทั้งองค์กร การวางแผนในบางด้านอาจจำเป็นต้องกำหนดมาตรฐานของวิธีการทำงาน หรือเกณฑ์มาตรฐานต่างๆ ไปพร้อมกันด้วย ข้อกำหนดที่เป็นมาตรฐานนี้ ช่วยให้การวางแผนมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

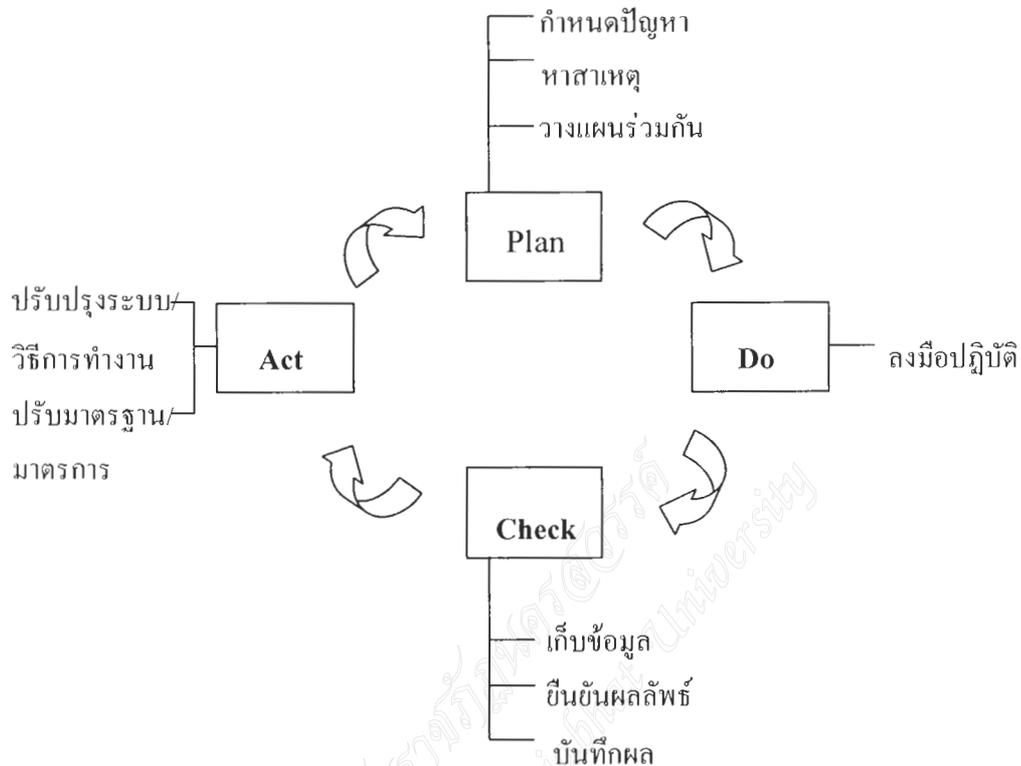
DO (ปฏิบัติ) หมายถึงการปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งก่อนที่จะปฏิบัติงานใดๆ จำเป็นต้องศึกษาข้อมูลและเงื่อนไขต่างๆ ของสภาพงานที่เกี่ยวข้องเสียก่อน ในกรณีที่เป็นการงานประจำที่เคยปฏิบัติหรือเป็นงานเล็ก อาจใช้วิธีการเรียนรู้ ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง แต่ถ้าเป็นงานใหม่หรืองานใหญ่ที่ต้องใช้บุคลากรจำนวนมาก อาจต้องจัดให้มีการฝึกอบรมก่อนที่จะปฏิบัติจริง การปฏิบัติจะต้องดำเนินการไปตามแผน วิธีการ และขั้นตอน ที่ได้กำหนดไว้และจะต้องเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานไว้ด้วย เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการดำเนินงานในขั้นตอนต่อไป

Check (ตรวจสอบ) เป็นกิจกรรมที่มีขึ้นเพื่อประเมินผลว่ามีการปฏิบัติงานตามแผนหรือไม่ มีปัญหาเกิดขึ้นในระหว่างการปฏิบัติงานหรือไม่ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญ เนื่องจากในการ

ดำเนินงานใดๆ มักจะเกิดปัญหาแทรกซ้อนที่ทำให้การดำเนินงานไม่เป็นไปตามแผนอยู่เสมอซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิภาพและคุณภาพของการทำงาน การติดตามการตรวจสอบ การประเมินปัญหาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องกระทำควบคู่ไปกับการดำเนินงาน เพื่อจะได้ทราบข้อมูลเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงคุณภาพของการทำงานต่อไป

Act (การปรับปรุง) เป็นกิจกรรมที่มีขึ้นเพื่อใช้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นหลังจากได้ทำการตรวจสอบแล้ว การปรับปรุงอาจเป็นการแก้ไขแบบเร่งด่วนเฉพาะหน้า หรือเพื่อการค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำรอยเดิม การปรับปรุง อาจนำไปสู่การกำหนดมาตรฐานของวิธีการทำงานที่ต่างจากเดิม เมื่อมีการดำเนินงานตามวงจร PDCA ในรอบใหม่ข้อมูลที่ได้จากการปรับปรุงจะช่วยให้การวางแผนมีความสมบูรณ์และมีคุณภาพเพิ่มขึ้นได้ด้วย การบริหารงานในระดับต่างๆ ทุกระดับตั้งแต่เล็กที่สุดคือการปฏิบัติงานประจำวันของบุคคลคนหนึ่งจนถึงโครงการในระดับใหญ่ที่ต้องใช้กำลังคนและเงินงบประมาณจำนวนมากย่อมมีกิจกรรม PDCA เกิดขึ้นเสมอ โดยมีการดำเนินกิจกรรมที่ครบวงจรบ้าง ไม่ครบวงจรบ้างแตกต่างกันตามคุณลักษณะงานและสภาพแวดล้อมในการทำงาน ในแต่ละองค์กรจะมีวงจร PDCA อยู่หลายๆ วง วงใหญ่ที่สุด คือ วงที่มีวิสัยทัศน์และแผนยุทธศาสตร์ขององค์กรเป็นแผนงาน (P) แผนงานวงใหญ่สุดนี้อาจครอบคลุมระยะเวลาต่อเนื่องกันหลายจึงจะบรรลุผล และการที่จะผลักดันให้วิสัยทัศน์และแผนยุทธศาสตร์ขององค์กรปรากฏเป็นจริงได้จะต้องปฏิบัติ (P) โดยนำแผนยุทธศาสตร์มากำหนดเป็นแผนการปฏิบัติงานประจำปีของหน่วยงานต่างๆ ขององค์กร แผนการปฏิบัติงานประจำปีจะก่อให้เกิดวงจร PDCA ของหน่วยงานขึ้นใหม่หากหน่วยงานมีขนาดใหญ่ มีบุคลากรที่เกี่ยวข้องจำนวนมากก็จะต้องแบ่งกระจายความรับผิดชอบไปยังหน่วยงานต่างๆ ทำให้เกิดวงจร PDCA เพิ่มขึ้นอีกหลายๆ วง โดยมีการเชื่อมโยงและซ้อนกันอยู่ การปฏิบัติงานของหน่วยงานทั้งหมดจะรวมกันเป็น (D) ขององค์กรนั้น ซึ่งองค์กรจะต้องทำการติดตามตรวจสอบ (C) และแก้ไขปรับปรุงจุดที่เป็นปัญหาหรืออาจต้องปรับแผนใหม่ในแต่ละปี (A) เพื่อให้วิสัยทัศน์และแผนยุทธศาสตร์ระยะยาวนั้นปรากฏเป็นจริง และทำให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์รวมขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพ

กระบวนการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องตามวงจร PDCA

ภาพที่ 2.3 แสดงกระบวนการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องตามวงจร PDCA

ที่มา : สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2549 : 4)

สรุป การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ให้บรรลุถึงมาตรฐานที่กำหนดนั้น ต้องมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ (strategic plan) ที่ทุกกิจกรรม / โครงการ / งาน มีเป้าหมายเดียวกัน คือ ยกระดับคุณภาพผู้เรียน มีการพัฒนาด้านปัจจัยให้สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สรรหาให้เพียงพอ คุณแลร์กษาให้ใช้ได้อยู่เสมอและปลอดภัยในการใช้ ประการสำคัญต้องมีระบบและกลไกการปฏิบัติงานตามแผน รวมทั้งติดตามกำกับการดำเนินงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ตามวงจร PDCA คือ Plan (วางแผน) DO (ปฏิบัติ) Check (ตรวจสอบ) Act (การปรับปรุง)

การประกันคุณภาพการศึกษา

1.ความหมายการประกันคุณภาพการศึกษา

มีผู้ให้ความหมายของการประกันคุณภาพการศึกษา ไว้อย่างสอดคล้องกันดังนี้ว่า สมศักดิ์ สินธุระเวช (2540 :5) ได้ให้ความหมายของการประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง ระบบที่สร้างความมั่นใจ (พึงพอใจประทับใจ) ต่อสังคม ผู้ปกครอง ลูกค้ำ ว่าโรงเรียนสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บการศึกษามีคุณภาพมาตรฐานที่กำหนดไว้

สงบ ลักษณะ (2541:2) ได้อธิบายความหมายของการประกันคุณภาพการศึกษาว่า หมายถึงการวางแผนและการปฏิบัติของหน่วยผลิตที่มุ่งจะผลิตสิ่งที่มีคุณภาพตรงกับความต้องการของผู้ใช้ผลผลิต ดังนั้นการประกันคุณภาพทางการศึกษา จึงเป็นกระบวนการวางแผน และกระบวนการจัดการของผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษาที่จะรับประกันให้สังคมเชื่อมั่นว่า จะพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ให้ครบถ้วนตามมาตรฐานคุณภาพที่ระบุไว้ในหลักสูตร และตรงกับความต้องการของสังคม

สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษาระดับปริญญาตรี (2541:5) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง กิจกรรมหรือแนวปฏิบัติใดๆ ที่หากนำมาดำเนินการตามระบบและแผนที่ได้วางไว้โดยมีการควบคุมคุณภาพ ตรวจสอบคุณภาพและประเมินคุณภาพ จะเป็นหลักประกันให้สาธารณชนเกิดความมั่นใจได้ว่า สถาบันจะพยายามทำหน้าที่อย่างดีที่สุดเพื่อให้ผลผลิตที่จบออกมามีคุณภาพ

กรมวิชาการ (2542:10) ให้ความหมายของการประกันคุณภาพการศึกษาว่า เป็นกระบวนการหรือกิจกรรมที่ดำเนินเพื่อสร้างความมั่นใจได้ว่าสถานศึกษาจะสามารถจัดการศึกษาได้ตามมาตรฐาน โดยนักเรียนหรือผู้สำเร็จการศึกษาจะต้องมีความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะต่างๆ ตามเป้าหมายของการจัดการศึกษาและเป็นที่ยอมรับของสังคม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544:15) อธิบายความหมายของการประกันคุณภาพการศึกษาว่า หมายถึง การบริหารจัดการและการดำเนินกิจกรรมตามภารกิจปกติของสถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นการสร้างความมั่นใจให้ผู้รับบริการโดยตรง ได้แก่ ผู้เรียนและผู้ปกครอง และผู้รับบริการทางอ้อม ได้แก่ สถานประกอบการ ประชาชน และสังคมโดยรวมว่าการดำเนินงานของสถานศึกษาจะมีประสิทธิภาพ และทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพ หรือ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด การประกันคุณภาพมีแนวคิดอยู่บนพื้นฐานของการป้องกัน ไม่ให้เกิดการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ และผลผลิตไม่มีคุณภาพ

วาทินี ธรรมสุริยะ (2545:9) กล่าวว่า การประกันคุณภาพเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับระบบคุณภาพทุกๆ ระบบ การรวบรวมข้อมูล การวางแผนกิจกรรมทุกชนิด และการให้รายละเอียดหรือคำแนะนำต้องกระทำก่อนลงมือทำกิจกรรมใดๆ เพื่อให้สามารถควบคุมขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

คัทแทนซ์ (Cuttance. 1994:5) อธิบายไว้ว่า การประกันคุณภาพ หมายถึง กลยุทธ์ที่ได้วางแผนไว้อย่างเป็นระบบ และการปฏิบัติงานที่ได้มีการออกแบบไว้โดยเฉพาะ เพื่อรับประกันว่ากระบวนการได้รับการกำกับดูแลรวมทั้งการปฏิบัติงานนั้นมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ตลอดเวลา

เมอกาทรอยด์ และ มอร์แกน (Murgatroyd & Morgan. 1994 : 45) ให้ความหมายของการประกันคุณภาพการศึกษาว่า หมายถึง การกำหนดมาตรฐาน วิธีการ ความต้องการคุณภาพจาก

ผู้เชี่ยวชาญรวมถึงกระบวนการตรวจสอบ การประเมิน ที่สามารถตรวจได้ว่ากิจกรรมที่ได้ดำเนินการปฏิบัติไปนั้นได้มาตรฐานตามที่กำหนดไว้

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า การประกันคุณภาพการศึกษา เป็นกระบวนการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชนและสังคมว่า สถานศึกษาจะพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ครบถ้วนตามคุณภาพมาตรฐานการศึกษา และตรงกับความมุ่งหวัง และเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยมีการรับประกันคุณภาพการศึกษาในด้านการจัดการ กระบวนการ การปฏิบัติการคุณภาพ รวมทั้งมีการวางแผนควบคุม ตรวจสอบ อย่างเป็นระบบตลอดเวลา

2. ความสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา

ความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากความเจริญทางเทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสาร การแข่งขันกับนานาชาติ สภาพเศรษฐกิจที่อยู่ในภาวะวิกฤต คุณภาพของประชากร ผลกระทบของวัฒนธรรมต่างชาติ สภาพการศึกษาในปัจจุบันที่ไม่สามารถสนองความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน สังคม ประเทศชาติ รัฐไม่สามารถสร้างคนให้มีจิตใจดีมีศักยภาพเพียงพอในการดำรงชีวิตในสังคมและสามารถพัฒนาชีวิตให้ดียิ่งขึ้น รวมถึงบทบัญญัติด้านการศึกษานในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ที่ให้ทุกคนมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึง มีคุณภาพและไม่เก็บค่าใช้จ่าย (กรมสามัญ. 2542 : 1-2) รัฐจึงได้กำหนดทิศทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 24-26) โดยส่งเสริมให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาซึ่งกำหนดไว้ในหมวด 6 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สำนักงานการปฏิรูปการศึกษา. 2543 : 5) ให้มีระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับซึ่งประกอบด้วยระบบประกันคุณภาพภายในและระบบประกันคุณภาพภายนอก การประกันคุณภาพภายในดำเนินการโดยสถานศึกษาและหน่วยงานต้นสังกัด และให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยมีการรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเปิดเผยต่อสาธารณชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา (มาตรา 48) เพื่อรับรองการประกันคุณภาพภายนอก ซึ่งจะได้รับการประเมินจากสำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษาอย่างน้อยหนึ่งครั้งในทุกห้าปี (มาตรา 49) สถานศึกษาต้องจัดเตรียมเอกสารต่างๆ ที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องกับสถานศึกษาตลอดจนบุคลากรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษาให้ข้อมูลแก่สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินผลคุณภาพการศึกษา เพื่อทำการประเมินภายนอก (มาตรา 50) หากสถานศึกษาได้มีผลการประเมินภายนอกไม่ได้มาตรฐานให้สถานศึกษาปรับปรุงแก้ไขภายในระยะเวลาที่กำหนด (มาตรา 51) ดังนั้นการประกันคุณภาพการศึกษาจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

3. การปฏิบัติการประกันคุณภาพการศึกษาตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 เป็นแม่บทในการปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ซึ่งทุกสถานศึกษาจะต้องดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาตามแนวทางที่กำหนดไว้ดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2544 : 6)

1.สถานศึกษาควรจัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานตามแนวการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาประจำปีทุกปีการศึกษาโดยเริ่มตั้งแต่ปีการศึกษา 2543

2.ให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่สถานศึกษาทุกแห่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง อันประกอบด้วย การวางแผน การดำเนินงาน การประเมินผล และการปรับปรุงการดำเนินงาน โดยสถานศึกษาต้องจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาที่สอดคล้องกับความมุ่งหมายและหลักการตามที่กำหนดใน พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ มาตรฐานการศึกษา และเป้าหมาย ปรัชญา ธรรมเนียมสถานศึกษา กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการที่ชัดเจน ติดตามประเมินผลการทำงานของตนเองอย่างต่อเนื่อง และนำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา

3.การดำเนินการประกันคุณภาพภายในทุกชั้นตอนควรเน้นการประสานงาน และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ บุคลากรในสถานศึกษา กรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง บุคลากรของหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ในชุมชน เขตพื้นที่การศึกษาและเขตภูมิภาคเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการที่ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามมาตรา 8 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

4.สถานศึกษาควรจัดทำรายงานผลการประกันคุณภาพภายใน ให้เรียบร้อยก่อนเริ่ม ปีการศึกษาใหม่ของทุกปี โดยแสดงผลการประเมินคุณภาพการศึกษา แนวทางหรือแผนงานในการปรับปรุงและการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในปีการศึกษาต่อไป แล้วเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามที่กระทรวงกำหนด สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา ตลอดจนสาธารณชน จัดทำรายงานโดยสรุปปิดประกาศไว้ที่สถานศึกษา แจ้งให้ผู้ปกครองและทำการเผยแพร่ให้สาธารณชนได้รับทราบ รวมทั้งมีรายงานที่มีรายละเอียดครบถ้วนพร้อมที่จะให้ผู้สนใจขอดูได้ตลอดเวลา

จะเห็นได้ว่า ในการดำเนินการต้องมีการเตรียมความพร้อมและต้องมีการประเมินผลการปฏิบัติงานของตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อทราบถึงจุดบกพร่องและหาวิธีการพัฒนาระบบปฏิบัติงานร่วมกันกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้มีผลก้าวหน้า

4. วัตถุประสงค์ของการประกันคุณภาพการศึกษา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2540 : 3) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการประกันคุณภาพการศึกษา ไว้ดังนี้

1.เพื่อให้โรงเรียนมีการจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานกลาง

2.เพื่อส่งเสริมคุณภาพการศึกษาของแต่ละโรงเรียนไปสู่มาตรฐาน

3. เพื่อกระจายอำนาจท้องถิ่นรับผิดชอบโรงเรียนในพื้นที่และในท้องถิ่นองค์กรเอกชน ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน

สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2549 : 3) ได้กล่าวถึงระบบการประกันคุณภาพการศึกษา โดยมีหลักการในการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษา 3 ประการ คือ

1. การกระจายอำนาจ (decentralization) โดยให้สถานศึกษามีอิสระและมีความคล่องตัวในการบริหาร รวมทั้งการตัดสินใจดำเนินงาน ทั้งด้านการบริหารงานวิชาการ งบประมาณ บุคลากรและทรัพยากร การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก และให้อิสระแก่ผู้สอนในการจัดกิจกรรม เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนให้บรรลุผลตามจุดหมายของหลักสูตร ตลอดจนให้สถานศึกษาสามารถปรับปรุงตนเอง รับผิดชอบ และจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ความต้องการของชุมชน และสังคมให้มากที่สุด

2. เปิดโอกาสการมีส่วนร่วมในการทำงาน (participation) โดยให้หน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผู้ประกอบการ ปุชนิยบุคคล ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือประชาชน ชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการ/คณะทำงานของสถานศึกษา ร่วมกันคิดตัดสินใจ สนับสนุน ส่งเสริม และติดตามตรวจสอบการดำเนินงานของสถานศึกษา ตลอดจนร่วมภาคภูมิใจในความสำเร็จของสถานศึกษา ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาโดยรวม

3. การแสดงภาระรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ (accountability) โดยสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษาร่วมกันกำหนดเป้าหมาย (goals) และจุดเน้นที่ต้องการพัฒนา (focus areas) มีการร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาสถานศึกษา (school improvement plan) เลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาให้เหมาะสมและสามารถทำให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งประชาสัมพันธ์ให้ทุกฝ่ายได้รับรู้ ทั้งเพื่อเป็นสัญญาประชาคม และเพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีทิศทางการทำงานที่ชัดเจนสู่เป้าหมายเดียวกัน

สรุปได้ว่า การประกันคุณภาพศึกษามีวัตถุประสงค์ให้โรงเรียนทุกโรงเรียนมีการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดและมีคุณภาพที่เทียบเคียงกัน นอกจากนี้การบริหารแบบกระจายอำนาจจะทำให้ชุมชนมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน

5. กระบวนการของการประกันคุณภาพการศึกษา

กระบวนการดำเนินงานที่เป็นกลไกสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษาประกอบด้วย การดำเนินงาน 3 ประการ คือ (กรมวิชาการ. 2542 :3 – 4)

1. การควบคุมคุณภาพการศึกษา คือ กระบวนการหรือแนวปฏิบัติที่ทำหน้าที่นำการศึกษาเข้าสู่คุณภาพ ประกอบด้วย

1.1 การกำหนดมาตรฐานการศึกษา (quality control) ด้านผลผลิต (out put) ปัจจัย (input) กระบวนการ (process) โดยกระทรวงศึกษาธิการกำหนดมาตรฐานการศึกษาระดับชาติ เขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษากำหนดมาตรฐานการศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาชาติ และจัดทำข้อมูลพื้นฐานการศึกษาไว้เพื่อใช้ในการพัฒนาคุณภาพต่อไป

1.2 การพัฒนาเข้าสู่มาตรฐาน โดยกระทรวงศึกษาธิการ เขตพื้นที่การศึกษา หรือต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดทำแผนเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพเข้าสู่มาตรฐานที่กำหนดไว้ หมายถึงการพัฒนาปัจจัยทางการศึกษาต่างๆ และการสนับสนุนปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ในด้านการพัฒนาหลักสูตร คือ การพัฒนาครูและบุคลากร ธรรมเนียมสถานศึกษา การเรียนการสอน การแนะแนว การจัดการเรียนการสอน และการวัดประเมินผล เป็นต้น ทั้งนี้เน้นระบบและกลไกการปฏิบัติงานตามแผน ติดตาม กำกับ การดำเนินงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

2. การตรวจสอบ ทบทวนดูแลปรับปรุงคุณภาพการศึกษา (internal quality audit and intervention) คือ กระบวนการหรือแนวปฏิบัติในการดำเนินงานเพื่อการปรับปรุงคุณภาพภายในของสถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษาประกอบด้วย

2.1 การตรวจสอบและทบทวนการดำเนินงานทั้งระบบด้วยตนเองของสถานศึกษา เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงและพัฒนาการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และรายงานผลต่อผู้ปกครอง ชุมชน สังคม และผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษา

2.2 การตรวจสอบ ติดตาม และการประเมินผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในภาพรวมของประเทศโดยกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนและ / หรือใช้มาตรการในการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพการศึกษา

3. การประเมินคุณภาพการศึกษา (quality assessment) คือกระบวนการหรือแนวปฏิบัติในการตรวจสอบคุณภาพการศึกษาตามมาตรฐานที่กำหนด ประกอบด้วย

3.1 การทบทวนคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน

3.2 การประเมินเพื่อรับรองมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียน

3.3 การประเมินผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในภาพรวม หรือ การประเมินคุณภาพการศึกษา

สรุปได้ว่า กระบวนการของการประกันคุณภาพการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ มี 3 ขั้นตอน คือ การควบคุมคุณภาพการศึกษา การตรวจสอบและปรับปรุงคุณภาพการศึกษา และการประเมินคุณภาพการศึกษา และเป็นกระบวนการที่ทุกระดับหน่วยงานที่มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาต้องดำเนินการ

6. กรอบแนวคิดในการประกันคุณภาพการศึกษา

สมจิตต์ สิริธราษ และคณะ (2542 : 7-8) ได้กล่าวถึงแนวคิดหลักในการประกันคุณภาพการศึกษาไว้ดังนี้ การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาการศึกษาที่ช่วยเสริมสร้างความพึงพอใจและความเชื่อมั่นให้กับผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชนและสังคมว่าผู้เรียนที่จบการศึกษาจะมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาและเป็นที่ยอมรับของสังคม โดยมีแนวคิด ดังนี้

1.การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา (child-centered development) มุ่งให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนทั้งปวง และยึดประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งมี

ความเชื่อว่า มนุษย์มีศักยภาพที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต การจัดการศึกษาจึงต้องช่วยกระตุ้น เอื้ออำนวยความสะดวกและส่งเสริมให้ผู้เรียนแต่ละคนได้พัฒนาจนเต็มศักยภาพและมีคุณภาพ ได้มาตรฐานเพิ่มเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และร่วมมือพัฒนาอย่างสร้างสรรค์

2. การใช้สถานศึกษาเป็นฐานในการบริหารจัดการ (school-based management) เป็นแนวคิดที่มุ่งให้สถานศึกษามีอำนาจตัดสินใจในการบริหารจัดการศึกษาได้ด้วยตนเอง โดยมีความเชื่อว่า สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางของการผลิตที่สามารถสร้างผลผลิต คือ ผู้เรียนให้มีคุณภาพได้ การใช้สถานศึกษาเป็นฐานในการบริหารจัดการจึงเป็นการช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการของสถานศึกษาที่จะทำให้เกิดการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เพิ่มความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ และเป็นการเสริมพลัง (empowerment) ให้สถานศึกษา ชุมชน และสังคม ร่วมมือกันจัดการศึกษาให้มีคุณภาพได้มาตรฐาน

3. การมีส่วนร่วมและการร่วมคิดร่วมทำ (participation and collaboration) มุ่งการศึกษาเป็นแหล่งสาธารณะที่ทุกคนและทุกส่วนของสังคมต้องเข้ามามีส่วนรับผิดชอบในการดำเนินการ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับสังคมโดยรวม การศึกษาจึงเป็นเรื่องของทุกคน (All for education) โดยมีความเชื่อว่า การให้ทุกคนและทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมคิดและร่วมดำเนินการในการจัดการศึกษา ร่วมกระบวนการประเมินและประกันคุณภาพการศึกษา จะทำให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ ให้การสนับสนุนและร่วมรับผิดชอบต่อการจัดการศึกษามากขึ้น ก่อให้เกิดความมุ่งมั่นร่วมกันพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของสังคมได้

4. การกระจายอำนาจทางการศึกษา (decentralization of education) มุ่งกระจายอำนาจการจัดการศึกษาให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการศึกษา (stakeholder) ซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดผู้เรียนมากที่สุด ได้แก่ สถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชนและสังคม โดยมีความเชื่อว่าการกระจายอำนาจทางการศึกษาให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการศึกษามากขึ้นจะทำให้เขาเกิดความตระหนักในคุณประโยชน์ของการศึกษาและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น จึงทำให้เกิดความร่วมมือในการจัดการศึกษาให้ตอบสนองตามความต้องการ และมุ่งมั่นพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับศรัทธาของผู้ปกครองและชุมชนในที่สุด

5. การแสดงความรับผิดชอบต่อที่ตรวจสอบได้ (accountability) มุ่งให้สถานศึกษาแสดงความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ในการจัดการศึกษา ต่อผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชนและสังคม และต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตนได้มาตรฐาน ซึ่งสามารถให้ผู้ปกครอง ชุมชน สังคมและหน่วยงานต้นสังกัดตรวจสอบได้ เพื่อเป็นหลักประกันและสร้างความเชื่อมั่นต่อผู้ปกครองชุมชน และสังคมได้อย่างแท้จริง

จากกรอบแนวคิดในการประกันคุณภาพการศึกษา คือ การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาโดยจะหาสิ่งใดให้ยึดประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนให้มากที่สุด ให้โรงเรียนมีอำนาจในการตัดสินใจในการบริหาร โดยมีผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้มีส่วนร่วมในการบริหารด้วย และ โรงเรียน

จะต้องสร้างมาตรฐานให้ผู้ปกครอง ชุมชน สังคม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกิดความศรัทธาและเชื่อมั่นว่านักเรียนที่เข้ามาเรียนแล้วจะมีคุณภาพมาตรฐานการศึกษา

7. มาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประกันคุณภาพการศึกษา (2549 :20) ได้พัฒนามาตรฐานการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เป็นกรอบในการประเมินคุณภาพภายนอกและเป็นแนวทางให้หน่วยงานและสถานศึกษามุ่งพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานต่างๆ เพิ่มขึ้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 สำหรับมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มี 14 มาตรฐาน 60 ตัวบ่งชี้ ซึ่งทั้ง 14 มาตรฐาน จะเป็นส่วนหนึ่งในมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งหมดแล้ว การประเมินแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ มาตรฐานด้านผู้เรียน มาตรฐานด้านครู และมาตรฐานด้านผู้บริหาร

มาตรฐานด้านผู้เรียน

มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

มาตรฐานที่ 2 ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี

มาตรฐานที่ 3 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพ และลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา

มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์

มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร

มาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรฐานที่ 7 ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต

มาตรฐานด้านครู

มาตรฐานที่ 8 ครูมีคุณวุฒิ / ความรู้ ความสามารถตรงกับงานที่รับผิดชอบ และมีครูเพียงพอ

มาตรฐานที่ 9 ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

มาตรฐานด้านผู้บริหาร

มาตรฐานที่ 10 ผู้บริหารมีภาวะผู้นำ และมีความสามารถในการบริหารจัดการศึกษา

มาตรฐานที่ 11 สถานศึกษามีการจัดองค์กร โครงสร้างและการบริหารงานอย่างเป็นระบบครบวงจรให้บรรลุเป้าหมายการศึกษา

มาตรฐานที่ 12 สถานศึกษามีการจัดกิจกรรมและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

มาตรฐานที่ 13 สถานศึกษามีหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น มีสื่อการเรียน การสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้

มาตรฐานที่ 14 สถานศึกษาส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชนในการ พัฒนาการศึกษ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.งานวิจัยในประเทศ

เอนก แก้วสว่าง (2549) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาการเรียนรู้สู่มาตรฐาน การศึกษาของโรงเรียนวัดอัมพวัน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชยันนาท ผลการวิจัยพบว่า ปัญหา การพัฒนาการเรียนรู้สู่มาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนวัดอัมพวัน โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าปัญหาด้านหลักสูตรสถานศึกษามีปัญหาอยู่ในระดับสูงสุด รองลงมา ได้แก่ปัญหาด้านผู้เรียน และปัญหาด้านแผนการจัดการเรียนรู้มีปัญหาน้อยที่สุด รูปแบบการ พัฒนาการเรียนรู้สู่มาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนวัดอัมพวัน มีดังนี้ 1) กำหนดประเด็นการ พัฒนาการเรียนรู้ 2) เลือกประเด็นปัญหาเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การปรับปรุงและการดำรงรักษา 3) การวางแผน (Plan) โดยจัดทำแผนให้สอดคล้องกับปัญหาของโรงเรียน 4) การปฏิบัติ (Do) โดย จัดประชุมผู้เกี่ยวข้อง แต่งตั้งผู้รับผิดชอบ กำหนดกิจกรรม 5) ตรวจสอบและประเมินผล (Check) โดยกำหนดเกณฑ์มาตรฐานการประเมิน จัดทำแบบประเมิน 6) การปรับปรุงแก้ไข พัฒนา (Act) โดยการประเมินผลตามแผนที่วางไว้ ติดตามผลการปฏิบัติงาน 7) การรายงานผล โดยจัดทำ สรุปลผล ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชนทั่วไป

สมปอง คำสงค์ (2549) ได้วิจัยเรื่อง ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาการเรียนรู้สู่ มาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนวัดเทพรัตนวาราม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชยันนาท ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการพัฒนาการเรียนรู้สู่มาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนวัดเทพรัตนวารา ม โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าปัญหาด้านหลักสูตรสถานศึกษามี ปัญหายุ่งในระดับสูงสุด รองลงมาได้แก่ปัญหาด้านผู้เรียน และปัญหาด้านแผนการจัดการเรียนรู้มี ปัญหาน้อยที่สุด รูปแบบการพัฒนาการเรียนรู้สู่มาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนวัดอัมพวัน มีดังนี้ 1) กำหนดประเด็นการพัฒนาการเรียนรู้ 2) เลือกประเด็นปัญหาเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การ ปรับปรุงและการดำรงรักษา 3) การวางแผน (Plan) โดยจัดทำแผนให้สอดคล้องกับปัญหาของ โรงเรียน 4) การปฏิบัติ (Do) โดยจัดประชุมผู้เกี่ยวข้อง แต่งตั้งผู้รับผิดชอบ กำหนดกิจกรรม 5) ตรวจสอบและประเมินผล (Check) โดยกำหนดเกณฑ์มาตรฐานการประเมิน จัดทำแบบประเมิน 6) การปรับปรุงแก้ไข พัฒนา (Act) โดยการประเมินผลตามแผนที่วางไว้ ติดตามผลการปฏิบัติงาน 7) การรายงานผล โดยจัดทำสรุปลผล ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและ สาธารณชนทั่วไป

กุลชรินทร์ หมั่นใจมั่น (2549) ได้วิจัยเรื่อง ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาการเรียนรู้สู่มาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนบ้านรางจิก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชยันนาท ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการพัฒนาการเรียนรู้สู่มาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนวัดอัมพวัน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าปัญหาด้านแผนการจัดการเรียนรู้มีปัญหามากที่สุดในระดับสูงสุด รองลงมาได้แก่ปัญหาด้านการวัดผลประเมินผลและด้านหลักสูตรสถานศึกษา และปัญหาด้านการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนมีปัญหาน้อยที่สุด รูปแบบการพัฒนาการเรียนรู้สู่มาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนบ้านรางจิก มีดังนี้ 1) กำหนดประเด็นการพัฒนาการเรียนรู้ 2) เลือกประเด็นปัญหาเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การปรับปรุงและการดำรงรักษา 3) การวางแผน (Plan) โดยจัดทำแผนให้สอดคล้องกับปัญหาของโรงเรียน 4) การปฏิบัติ (Do) โดยจัดประชุมผู้เกี่ยวข้อง แต่งตั้งผู้รับผิดชอบ กำหนดกิจกรรม 5) ตรวจสอบและประเมินผล (Check) โดยกำหนดเกณฑ์มาตรฐานการประเมิน จัดทำแบบประเมิน 6) การปรับปรุงแก้ไข พัฒนา (Act) โดยการประเมินผลตามแผนที่วางไว้ ติดตามผลการปฏิบัติงาน 7) การรายงานผล โดยจัดทำสรุปผล ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชนทั่วไป

เกียรติพงศ์ อุ่นใจ (2549) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า สภาพความพร้อมของปัจจัยที่สนับสนุนการพัฒนาทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านบุคลากร ด้านเงินงบประมาณ ด้านสื่อและวัสดุอุปกรณ์ และด้านบริหารจัดการ โดยภาพรวมมีความพร้อมในทุกๆ ด้าน ส่วนปัญหาของปัจจัยที่สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพนั้น โดยภาพรวมเป็นปัญหาในระดับปานกลาง เนื่องจากพบว่าในแต่ละด้านมีปัจจัยบางข้อที่พบยังเป็นปัญหาในระดับมาก กล่าวคือ ด้านบุคลากร ปัญหาที่พบมากที่สุด ได้แก่ มีครูสอนไม่ครบชั้นเรียน มีครูสอนไม่เพียงพอกับเด็ก และมีครูสอนไม่ตรงตามสาขาวิชา ด้านเงินงบประมาณ ได้แก่ มีการจัดสรรงบประมาณจากภาครัฐไม่เพียงพอ การสนับสนุนงบประมาณจากชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่เพียงพอ และขาดนโยบายการบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน ด้านสื่อวัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ ไม่มีงบประมาณเพียงพอในการจัดซื้อและซ่อมแซมอุปกรณ์ ไม่มีวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสนับสนุนการสอน เช่น คอมพิวเตอร์ เครื่องโปรเจกเตอร์ เครื่องฉายข้ามศีรษะ รวมถึงขาดบุคลากรที่ดูแลรักษาซ่อมแซมสื่อและอุปกรณ์เหล่านั้น ส่วนด้านบริหารจัดการ ได้แก่ ขาดการจัดระบบโครงสร้างการบริหารองค์กร ขาดแนวทางในการจัดการศึกษาโดยให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วม สำหรับแนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษา สถานศึกษาขนาดเล็ก ประชากรกลุ่มเป้าหมายได้เสนอแนวทางการบริหารจัดการปัจจัยทั้ง 4 ด้าน โดยอาศัยการประชุมสนทนากลุ่ม กำหนดรูปแบบการพัฒนาคุณภาพตามวงจรควบคุมคุณภาพ P-D-C-A ทั้ง 4 ขั้นตอน กล่าวคือ 1) ขึ้นวางแผน ได้แก่ การวิเคราะห์งานให้เหมาะสมกับความสามารถของบุคลากร การวางแผนการใช้จ่ายงบประมาณ การกำหนดแผนการจัดหาและพัฒนาสื่อ วัสดุอุปกรณ์ และวางแผนการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม 2) ขึ้นนำไปปฏิบัติ ได้แก่ มอบหมายให้บุคลากรปฏิบัติหน้าที่เต็มความสามารถ การใช้จ่าย

งบประมาณตามแผนยุทธศาสตร์ และการพัฒนาการใช้สื่อและวัสดุอุปกรณ์ให้คุ้มค่า การดำเนินการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมตามศักยภาพของผู้บริหารและชุมชน 3) ชั้นตรวจสอบ ได้แก่ การประเมินศักยภาพบุคลากรตามเกณฑ์การประเมินคุณภาพ การประเมินผลงานแบบมุ่งเน้นผลงาน การตรวจสอบสื่อวัสดุอุปกรณ์ให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้งาน การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมา ร่วมกันประเมิน 4) ชั้นปรับปรุงแก้ไข ได้แก่ การปรับปรุงพัฒนาและจัดวางสลับตำแหน่งบุคลากร ต้องทำอย่างต่อเนื่อง การนำข้อมูลด้านการใช้จ่ายงบประมาณมาปรับปรุงพัฒนา การปรับปรุงด้าน สื่ออุปกรณ์ต้องทำอย่างต่อเนื่องให้ทันต่อสื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ การบริหารจัดการสอดคล้อง กับความต้องการของชุมชนเน้นการมีส่วนร่วม ชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับโรงเรียนเป็น สำคัญ

พัชรินทร์ จูแวน (2549) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของ โรงเรียนบ้านบ่อหลวง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการเสนอข้อมูลสภาพปัจจุบันของโรงเรียน วางแผนส่งเสริม การจัดการกิจกรรมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประสานงานกับชุมชนในการพัฒนาโรงเรียน ช่วยเหลือด้าน แรงงานในการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน ระดมทุนในรูปแบบต่างๆ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการ พัฒนาโรงเรียน แนะนำให้นักเรียนไปศึกษาต่อ ปลุกฝังให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีวินัย คุณธรรม จริยธรรม ส่วนข้อเสนอแนะนั้น อยากให้ทางโรงเรียนมีการประชุม สัมมนาเกี่ยวกับกาวางแผน และการประเมินผล พร้อมทั้งสร้างสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสถานศึกษาและชุมชน

ณรงค์ อภัยใจ (2549) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของ โรงเรียนบ้านเมืองกีด อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นว่ามีส่วนร่วมเกือบทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การประสานงาน การจัดสรร ทรัพยากร และการประเมินผล แต่มีผู้ตอบแบบสอบถามบางส่วนเห็นว่าไม่มีส่วนร่วมในการจัด การศึกษาเกี่ยวกับการจัดทำแผนระยะ 5 ปี การอนุมัติแผนปฏิบัติการประจำปี และการ ประสานงานกับผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญมาช่วยสอนในโรงเรียน โดยได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น

พวงพยอม วุฒินากร (2547) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ของ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ด้านการวางแผน โรงเรียนได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการการวางแผน การเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับหลักสูตรโดย การประชุม อบรมปฏิบัติการแก่บุคลากร จัดเตรียมข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับโรงเรียน การกำหนด วิสัยทัศน์ โครงสร้างหลักสูตร งบประมาณ สถานที่ และเวลาในการพัฒนาหลักสูตร ปัญหาที่พบ คือ ครูและคณะกรรมการสถานศึกษาขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดทำหลักสูตร มีระยะเวลาน้อย ขาดความชัดเจนในการจัดทำหลักสูตรจึงควรมีการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับหลักสูตรอย่าง ต่อเนื่อง และกำหนดรูปแบบที่ชัดเจนในการจัดทำหลักสูตร ด้านการจัดองค์การพัฒนาหลักสูตร โรงเรียนมีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและวิชาการสถานศึกษา และได้มอบหมายให้

คณะครูทุกคนร่วมกันจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย คณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ และร่วมวางแผนการใช้หลักสูตร โรงเรียนสามารถจัดครูสอนตรงตามวุฒิได้ในบางวิชา ปัญหาที่พบ คือ ครูมีภาระงานมาก และครูมีจำนวนจำกัดไม่สามารถจัดคณะกรรมการจัดทำหลักสูตรตรงตามความถนัด ควรเพิ่มอัตรากำลังครูและวุฒิที่โรงเรียนต้องการ ด้านการนำองค์กร โรงเรียนได้กระตุ้นชุมชนให้เห็นความสำคัญของหลักสูตร โดยการให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร สนับสนุนจัดเตรียมเอกสาร สื่อและอุปกรณ์ให้ตามความต้องการของครู เสนอแนวทางการวางแผนในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ปัญหาที่พบคือ ผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของหลักสูตร ชุมชนมีส่วนร่วมน้อย จึงควรให้ผู้บริหารส่งเสริมและให้กำลังใจครูควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับหลักสูตรสู่ชุมชน และมีภาคีติดตามอย่างต่อเนื่อง ด้านการควบคุม โรงเรียนให้ฝ่ายวิชาการเป็นคณะกรรมการควบคุม โดยใช้วิธีการประชุมชี้แจงในกรณีพิเศษ ติดตาม ตรวจสอบร่วมกัน เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น และติดตามการพัฒนาหลักสูตรเป็นระยะๆ ในระหว่างการดำเนินการ ปัญหาคือขาดการนิเทศติดตามผลอย่างต่อเนื่อง การปฏิบัติงานไม่ตรงตามแผน ดังนั้นควรให้ฝ่ายวิชาการเป็นผู้นิเทศ ติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

พรสวรรค์ ศรีวรกุล (2547) ได้วิจัยเรื่อง การจัดกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนเรขินาเฉลิมวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการอ่านคิดวิเคราะห์และเขียน พบว่าครูผู้สอนสาระการเรียนรู้ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศส่วนใหญ่มีการวางแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ มีการปฏิบัติตามกิจกรรมการเรียนรู้ มีการตรวจสอบการจัดกระบวนการเรียนรู้ และมีการแก้ไขปรับปรุงการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับดี ในส่วนของปัญหาและข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุงพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการอ่านคิดวิเคราะห์และเขียน พบว่าครูผู้สอนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ขาดการนิเทศกำกับติดตามอย่างสม่ำเสมอ ครูผู้สอนยังมีภาระงานหน้าที่พิเศษนอกเหนือจากการสอนอยู่มาก นอกจากนั้นจำนวนนักเรียนต่อห้องยังมีจำนวนมาก ซึ่งมีผลกระทบต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูผู้สอน อีกทั้งเวลาและคาบสอนยังไม่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการอ่านคิดวิเคราะห์และเขียน ข้อเสนอแนะ คือ การลดจำนวนนักเรียนต่อห้องให้พอเหมาะ ส่วนเรื่องเวลาและคาบสอนก็ควรจัดให้เพียงพอ เพื่อเอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นอกจากนั้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นทักษะการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน ยังพบว่าครูผู้สอนยังขาดสื่ออุปกรณ์ที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ข้อเสนอแนะคือ ทางโรงเรียนควรสนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้อ อุปกรณ์ สื่อสิ่งพิมพ์ เอกสารประกอบการเรียน เทคโนโลยีที่ทันสมัยให้เพียงพอต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในครั้งต่อไป

ชวลิต แพนนอม (2547) ได้วิจัยเรื่อง การจัดทำคู่มือปฏิบัติการจัดระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหาร โรงเรียนบ้านท่าเมืองล้ง อำเภอเมืองเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ปัญหา

และความต้องการจัดระบบข้อมูลสารสนเทศขั้นการเก็บรวบรวมข้อมูล และขั้นการตรวจสอบข้อมูล มีปัญหาในระดับปานกลางและมีความต้องการในระดับมาก ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล การประมวลผลข้อมูล การจัดหน่วยหรือคลังข้อมูล และขั้นการนำข้อมูลไปใช้มีปัญหาในระดับปานกลาง สำหรับคู่มือปฏิบัติการจัดระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร โรงเรียนบ้านท่าเมืองลิ่ง ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ คำชี้แจง ส่วนนำ แผนภูมิแสดงกระบวนการที่สำคัญในระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหาร ตารางข้อมูลที่ใช้ในการจัดเก็บพร้อมคำอธิบาย สำหรับผลการพิจารณาคู่มือของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนบ้านท่าเมืองลิ่ง ที่ประชุมได้พิจารณาอนุมัติให้ใช้เป็นแนวทางในการจัดระบบข้อมูลสารสนเทศของโรงเรียน โดยเสนอแนะว่า สถานศึกษาควรจัดวางระบบข้อมูลสารสนเทศให้ครอบคลุมตามความจำเป็นในการใช้งานของโรงเรียน มีการติดตามควบคุม กำกับ ตลอดจนควรจัดหาสถานที่สำหรับเก็บข้อมูลให้เป็นเอกเทศ จัดหา เครื่องมืออุปกรณ์ในการอำนวยความสะดวก ให้แก่หน่วยงานองค์กรอื่น ที่เข้ามาใช้บริการค้นหาข้อมูลหรือจัดทำแผนพัฒนาในระดับต่างๆ

นัยนา อุปกุล (2547) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า สภาพการพัฒนา ระบบข้อมูลสารสนเทศ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ ผู้บริหาร ครูผู้สอนและคณะกรรมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญ ในการริเริ่มให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ต้องมีการวางแผนร่วมกัน มีการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศ ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ ส่วนการประเมินผลให้มีการนิเทศ ติดตาม ระหว่างการดำเนินงานเพื่อให้คำปรึกษา ช่วยเหลือ และนำผลการดำเนินงานมาปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไป สำหรับปัญหาการพัฒนา ระบบข้อมูลสารสนเทศ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ พบว่า ยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ ในการดำเนินการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศโดยตรง มีการวางแผนร่วมกันน้อยระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ข้อเสนอแนะในการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ คือ ควรเชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาร่วมวางแผนและจัดกิจกรรม ร่วมกับครูผู้สอน จัดบุคลากรรับผิดชอบให้ชัดเจน การอบรมให้ความรู้ในเรื่องการจัดระบบข้อมูลสารสนเทศ ผลการศึกษาแนวปฏิบัติการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ พบว่า ในการพัฒนาได้ ดำเนินตามขั้นตอนการพัฒนาสารสนเทศ 3 ขั้นตอน คือ ปฏิบัติการเกี่ยวกับข้อมูล ปฏิบัติการประมวลผล และปฏิบัติการเกี่ยวกับสารสนเทศ ซึ่งอยู่ในกรอบขั้นตอนการศึกษาการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตั้งแต่การศึกษาสภาพปัญหา ข้อเสนอแนะ การตรวจสอบข้อมูล การสรุปการจัดทำร่างคู่มือ ตลอดจนการพิจารณารับรองร่างคู่มือ จากการดำเนินการทั้งหมดทำให้คู่มือปฏิบัติการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ เป็นแนวทางให้ครูได้นำไปใช้

ประโยชน์ในการพัฒนาข้อมูลสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน การบริหารงาน หรือ เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจของฝ่ายบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อนงศ์ ดันวัฒนานันท์ (2545) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนหอพระในการ พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนหอพระได้สนับสนุนบุคลากรให้ ได้รับความรู้ในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา โดยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ เชิญวิทยากรมาให้ ความรู้ และให้ศึกษาเอกสาร ประสานงานกับบุคคลเฉพาะฝ่าย/หมวด ดำเนินงานด้านพัฒนา หลักสูตรอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนการใช้สื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยี ส่งเสริมให้มีการพัฒนา สิ่งแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนการสอนในบางส่วน ได้ดำเนินการนิเทศแต่ยังไม่ มี การประเมินผลการพัฒนาหลักสูตร ส่วนการประชาสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนยังไม่ส่งผล ให้การพัฒนาหลักสูตรประสบความสำเร็จ และบุคลากรส่วนใหญ่ต้องการให้ผู้บริหารร่วมคิด ร่วม ทำ ให้กำลังใจตลอดกระบวนการพัฒนาหลักสูตร

จุฑามาศ รอดภัย (2545) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการบริหารตามธรรมนุญโรงเรียน ของ โรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่ โรงเรียนบริหารธรรมนุญโรงเรียน โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพวงจรเดมมิ่ง (PDCA) ซึ่ง ประกอบด้วยการวางแผน (Plan) การดำเนินงานตามแผน(Do) การตรวจสอบ (Check) และการ ปรับปรุง (Action) ซึ่งมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

สัจด์ ปินดانا (2545) ได้วิจัยเรื่อง การใช้หลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนแกนนำการ ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพะเยา ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียน ทั้งสองแห่งได้จัดทำหลักสูตรโดยมีความร่วมมือของชุมชน จัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็น ศูนย์กลาง มีการใช้สื่อการเรียนการสอนจากภูมิปัญญาในท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ครูผู้สอนเป็นผู้ดำเนินการวัดผลและประเมินผล โดยเน้นการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง มีการรายงานผลการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน ปัญหาในการดำเนินการใช้ หลักสูตรท้องถิ่นได้แก่ บุคลากรมีความรู้ไม่ชัดเจนในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การบูรณาการ การเรียนการสอนมีน้อย ขาดเอกสารศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ผู้ปกครองมีความต้องการเน้นให้ นักเรียนเก่งด้านวิชาการมากกว่าเดานอาชีพ

คำปุ่น ภูเงิน (2544) ได้วิจัยเรื่อง การปฏิบัติตามมาตรฐานคุณภาพการศึกษาในโรงเรียน มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่าปัญหาและแนวทางแก้ไข ปัญหาการปฏิบัติตามมาตรฐานคุณภาพการศึกษาที่พบ มีดังนี้

1. ด้านผลผลิต ปัญหาที่พบมากที่สุด คือ นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนค่อนข้างต่ำ แนวทางแก้ปัญหา คือ ศึกษาเป็นรายกรณีแล้วจัดกิจกรรมที่เหมาะสม ใช้การวิจัยในชั้นเรียนเข้า ทำการศึกษาข้อแก้ไข

2. ด้านกระบวนการ ปัญหาที่พบมากที่สุด คือ การไม่นำผลการประเมินไปปรับปรุงการ ปฏิบัติงาน แนวทางแก้ปัญหา คือ สร้างความตระหนักให้แก่บุคลากรให้เห็นความสำคัญของการ

นำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงปฏิบัติงาน สร้างขวัญกำลังใจชื่นชมผลงาน

3. ด้านปัจจัย ปัญหาที่พบมากที่สุด คือ การขาดงบประมาณ แนวทางแก้ปัญหา คือ ขอบงบประมาณจากรัฐเพิ่มขึ้น ระดมทุนจากชุมชน และเอกชน

ชิตชนก เขิงเซวี่ และคณะ (2544) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผล ต่อการประกันคุณภาพ เพื่อรับรองมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนเอกชน ประเภทสามัญศึกษา ในจังหวัดปัตตานี ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพเพื่อรับรองมาตรฐานการศึกษามากที่สุด ได้แก่ ปัจจัยด้านกระบวนการ ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน ปัจจัยที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการ และปัจจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการประกันคุณภาพและรับรองมาตรฐานการศึกษารองลงมาได้แก่ ปัจจัยด้านการนำเข้า ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยเกี่ยวกับผู้บริหารโรงเรียน ปัจจัยเกี่ยวกับบุคลากรของโรงเรียน ปัจจัยที่เกี่ยวกับนักเรียน และปัจจัยที่เกี่ยวกับสื่ออุปกรณ์การเรียน ส่วนปัจจัยที่ส่งผลน้อยที่สุด คือ ปัจจัยด้านผลผลิต ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยเกี่ยวกับหลักฐานการปฏิบัติ หรือร่องรอยของการทำงาน และปัจจัยที่เกี่ยวกับผลการปฏิบัติงาน ที่เป็นผลมาจากการยอมรับนับถือระหว่างผู้ร่วมงานด้วยกัน ตามลำดับ สำหรับปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรค ในการดำเนินงานการประกันคุณภาพได้แก่การเปลี่ยนแปลงบุคลากรของโรงเรียนสภาพการจัดการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับธรรมนูญโรงเรียน ระบบตรวจสอบ ระบบการประเมินตนเอง ทักษะในการตรวจสอบและการประเมินตนเอง การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และความรู้ความเข้าใจแนวทางการประกันคุณภาพ

จันทร ไชยมูล (2544) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารงานการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย พบว่า ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรในโรงเรียนไปศึกษาคูงาน และเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาของท้องถิ่นเพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนา การนำปราชญ์ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม การจัดเตรียมงบประมาณ ปัญหาที่โรงเรียนประสบคือ การขาดงบประมาณ ในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และปราชญ์ชาวบ้านไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและทักษะในการเขียนเนื้อหาเป็นลายลักษณ์อักษรและไม่มีเวลาสอน

สมพงษ์ สิงหะพล (2544) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับวิธีสอนในระดับประถมศึกษา นลราชสีมา : สถาบันราชภัฏนครราชสีมา ผลการวิเคราะห์ลักษณะงานวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยที่ทำวิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัขอนแก่น ผู้ทำวิจัยส่วนมากเป็นเพศหญิง ปีที่พิมพ์เผยแพร่มากกว่าปีอื่นๆ คือ ปี พ.ศ. 2538 ระดับชั้นที่นำมาเป็นกลุ่มการทดลองในการวิจัยมากที่สุด คือ ชั้น ป.6 วิธีสอนที่ทำวิจัยเป็นวิธีสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมากกว่าด้านอื่น กลุ่มการทดลองเป็นกลุ่มแบบกลุ่มทดลอง-กลุ่มควบคุม จากการวิเคราะห์ข้อค้นพบของงานวิจัยพบว่าวิธีสอนในระดับประถมศึกษาที่นำมาวิจัยมีอิทธิพลทำให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความคงทนในการเรียนรู้ เจตคติต่อวิชาและต่อวิธีเรียนบุคลิกภาพเชิงสังคม และทักษะหรือพฤติกรรมดีกว่าวิธีสอนแบบปกติ

ธัญญาณี สังขารมณ (2543) ได้วิจัยเรื่อง ศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเข้าสู่มาตรฐานคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า โดยเฉลี่ยผู้บริหารโรงเรียนมีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเข้าสู่มาตรฐานคุณภาพการศึกษาในมาตรฐานด้านผลผลิต ด้านกระบวนการ และด้านปัจจัย ในระดับมากและเมื่อพิจารณาแต่ละรายการพบว่า ส่วนใหญ่โรงเรียนมีศักยภาพในการพัฒนาในระดับมาก มีเพียงรายการเดียวที่โรงเรียนมีศักยภาพในการพัฒนาในระดับปานกลาง คือ การทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อนำผลวิจัยมาใช้พัฒนาการเรียนการสอน

ประพันธ์ หงส์เจ็ด (2543) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาประสิทธิภาพการสอนของครูโรงเรียนแกนนำปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแพร่ ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการสอนของครูมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามการเรียนรู้ 5 ลักษณะ พฤติกรรมที่สังเกตพบมากคือ การจัดบรรยากาศในการเรียนผ่อนคลาย อบอุ่น ครูเป็นกันเองกับนักเรียนและจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม หรือได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ พฤติกรรมการสอน ที่พบน้อยที่สุดคือ ครูวัดและประเมินผลตามสภาพจริง หรือใช้ portfolio และการจัดกิจกรรมให้นักเรียนเรียนรู้โดยโครงงาน ด้านคุณลักษณะของนักเรียน พบว่า คุณลักษณะที่นักเรียนมีการปฏิบัติมากที่สุด คือ การปลอดจากสารเสพติด และการมีอารมณ์แจ่มใสว่าเรียง พฤติกรรมที่นักเรียนมีการปฏิบัติน้อยที่สุด คือ ความอดทนอดกลั้น และด้านเจตคติของนักเรียน พบว่า นักเรียนมีเจตคติสูง ในรายการนักเรียนอยากมาโรงเรียนทุกวัน และความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ส่วนรายการที่นักเรียนมีเจตคติต่ำ คือ การเรียนที่ให้นักเรียนศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองอาจได้ความรู้ไม่ดีเท่าที่ครูเป็นผู้บอกความรู้ และความกล้าหาญในการคิดที่แตกต่างไปจากผู้อื่น

บุญลือ ศรีสุวรรณ (2541) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นพบว่ามี การปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีภารกิจที่ปฏิบัติสูงกว่างานอื่นๆ ได้แก่ การจัดครูเข้าสอนโดยคำนึงถึงความสามารถและความเหมาะสม และกำหนดเนื้อหาได้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ สำหรับรายการที่มีการปฏิบัติและอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ การนำผลการวิจัยทดลอง มาใช้เพื่อช่วยเหลือครูเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร ปัญหาและอุปสรรคในภารกิจการบริหารและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ได้แก่ ขาดการประสานงานของบุคลากรภายในโรงเรียน

กิตติกันต์ สิริ (2540) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการวางแผนการศึกษาระดับจังหวัด ผลการวิจัยพบว่า สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดส่วนใหญ่ดำเนินการตามรายการต่อไปนี้อยู่ในระดับมาก ได้แก่ การดำเนินงานวิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศที่จะต้องนำไปใช้ในการวางแผนการศึกษา การจัดเก็บรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานทางการศึกษาทุกสังกัด ตลอดจนหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง การนำข้อมูลสารสนเทศที่ผ่านการจัดกระทำเรียบร้อยแล้วเสนอต่อ

คณะกรรมการการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรมจังหวัด การจัดเก็บรักษาข้อมูลไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์ การสนับสนุนให้บุคลากรเข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ให้ทันอยู่เสมอ การประชุมคณะทำงานเพื่อสรุปผลการดำเนินงานทุกชั้นตอนของกระบวนการบริหารระบบข้อมูลสารสนเทศ สำหรับรายการที่สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดส่วนใหญ่ดำเนินการอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ การกำหนดและจัดทำแผนภูมิแสดงเครือข่ายของแหล่งข้อมูลสารสนเทศอย่างชัดเจน การพิจารณาแต่งตั้งคณะทำงานจัดเก็บรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานทางการศึกษาทุกสังกัดได้เหมาะสม การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ ค่าตอบแทนอย่างเพียงพอให้แก่คณะทำงานจัดกระทำข้อมูล การจัดทำแผนการเก็บรักษาข้อมูลสารสนเทศ การกำหนดแผนการติดตามประเมินผลในทุกชั้นตอนของกระบวนการบริหารระบบข้อมูลสารสนเทศ และรายการที่สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดส่วนใหญ่ดำเนินการอยู่ในระดับน้อยที่สุดหรือไม่ได้มีการดำเนินการเลย ได้แก่ การให้บริการข้อมูลสารสนเทศในระบบอินเทอร์เน็ต และระบบออนไลน์

จักรพรรดิ วัฒนา (2540) ได้วิจัยเรื่อง องค์ประกอบที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนประเภทสามัญศึกษา เขตการศึกษา 1 ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยดำเนินการด้านกระบวนการมีความสัมพันธ์กับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในระดับมาก สภาพแวดล้อมโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในระดับปานกลาง และกลุ่มองค์ประกอบการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษา คือ การบริหารหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน ครูอาจารย์ ศึกษานิเทศก์ ความพร้อมของนักเรียนและสภาพแวดล้อมของโรงเรียน

2.งานวิจัยในต่างประเทศ

เอกที (Agthe, 1980) ทำการวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้บทบาทและหน้าที่ของครูใหญ่และครูในงานวิชาการ ผลการวิจัยพบว่า ครูใหญ่ยอมรับว่างานปรับปรุงการเรียนการสอนต้องทำเป็นคณะ โดยให้ทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกัน ครูใหญ่ให้ความสำคัญกับการนิเทศศึกษาน้อย ครูใหญ่และครูน้อยมีความเห็นว่า โครงการสอนของอำเภอมีอิทธิพลต่อการใช้หลักสูตรในโรงเรียน นวัตกรรมและเทคโนโลยี มีอิทธิพลต่อการใช้หลักสูตร

เบิร์ก (Burke, 1997) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาแนวโน้มกระบวนการพัฒนาหลักสูตรคณิตศาสตร์ ในเกรด 12 ตามการรับรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนของรัฐ นิวเจอร์ซีย์ พบว่า ท้องถิ่นต้องการมีการแก้ไขหลักสูตรจากแหล่งภายใน และต้องการพัฒนาหลักสูตร 59% ในท้องถิ่นประเมินความต้องการก่อนปรับปรุง 83 % จัดเตรียมเชิงปฏิบัติการหรือนำหลักสูตรนำร่องก่อนนำไปใช้ 40% และพัฒนาปรัชญาการศึกษาก่อนการแก้ไขมีบ้างเป็นส่วนน้อย

ครัก (Krug, 1990) ได้วิจัยเรื่อง การเรียนการสอนและความเป็นผู้นำทางการศึกษา เพื่อต้องการทราบว่าความเป็นผู้นำของผู้บริหารมีผลต่อการเรียนของนักเรียนอย่างไร และผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพทำอย่างไรบ้าง ในการศึกษาได้ใช้วิธีการศึกษาโดยการวัดการมีสภาพ และพัฒนาการของความเป็นผู้นำของโรงเรียนและผู้บริหาร ผลการวิจัยพบว่า ความหมายของครูใหญ่

ในการกำหนดนโยบายของโรงเรียน มีผลกระทบต่อการเรียนรู้ของนักเรียน นอกจากนี้ยังพบว่า บทบาทของผู้บริหารจะมีผลต่อบุคลิกลักษณะของครูในโรงเรียนและชุมชน

มาร์แชล (Marshall. 1983) ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา ในรัฐโอเรกอน ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการบริหารงานโรงเรียนในด้าน วิชาการมากที่สุด คือ การนิเทศการสอน การแนะแนว การประชาสัมพันธ์ การศึกษาทางวิชาการ ต่างๆ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การควบคุมระเบียบวินัยและการสอนส่วนความสามารถในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนเมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว พบว่า ความสามารถของผู้บริหารโรงเรียนจะขึ้นอยู่กับขนาดของโรงเรียน ถ้าโรงเรียนใหญ่ผู้บริหารโรงเรียนจะมีความสามารถในการบริหารงานดีกว่าผู้บริหารในโรงเรียนขนาดเล็ก

แคลเลอร์ (Callier. 1986) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนที่เป็นจริงและ บทบาทคาดหวังของครูในโรงเรียน โดยได้สอบถามความคิดเห็นจากผู้บริหารโรงเรียน รัฐ โอไฮโอ (Ohio) ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานที่เป็นบทบาทที่เป็นจริง และที่คาดหวังของครูในโรงเรียน และสรุปเป็นแนว บทบาทที่สำคัญของผู้บริหารโรงเรียน 6 ประการ 1) การเป็นผู้นำในเรื่องหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน 2) การเป็นผู้นำในการระดมความคิดเห็นของครู 3) การเป็นผู้นำชุมชน 4) บทบาท ในด้านการบริหารงานบุคคล 5) บทบาทในด้านการประสานงาน 6) การส่งเสริมความก้าวหน้า ในวิชาชีพครู

จากการศึกษาคุณภาพการเรียนรู้ที่ได้จากการวิจัย พบว่าปัจจัยด้านกระบวนการมีความสัมพันธ์ต่อคุณภาพการเรียนรู้มาก ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน ปัจจัยที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการ และปัจจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการประกันคุณภาพ และรับรองมาตรฐานการศึกษา โดยองค์ประกอบการจัดการศึกษาที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ คือ การบริหารหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน ความพร้อมของผู้เรียน แผนการจัดการเรียนรู้ สื่อ นวัตกรรม ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้สู่มาตรฐานการศึกษา ของโรงเรียนมัธยมศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาอุทัยธานี จึงมีแนวทางและวิธีการ ตลอดจนแนวคิดที่น่าสนใจหลายประการ ซึ่งจากแนวทางที่ได้มีผู้สนใจศึกษาค้นคว้าและให้แนวคิดไว้ดังได้นำมากล่าวข้างต้นแล้วนั้น พบว่ามีสิ่งหนึ่งที่คล้ายกัน นั่นก็คือ การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ให้ได้มาตรฐานนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านกระบวนการ ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ปัจจัยที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน และปัจจัยที่เกี่ยวกับบุคลากร เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความสำเร็จ ซึ่งผู้วิจัยได้นำแนวทางที่ได้ศึกษาดังกล่าวนี้ เป็นกรอบความคิดในการวิจัยต่อไป

กรอบความคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การประกันคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา และการประเมินผลและการติดตาม ตรวจสอบคุณภาพมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายนอก โดยการที่ให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษามีส่วนเกี่ยวข้อง ส่งผลให้มีการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ดังนั้นสถานศึกษาต้องจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวนี้ สถานศึกษาจะต้องศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของสถานศึกษาว่าอยู่ในระดับใด ซึ่งอาจจัดคณะบุคคลในโรงเรียนร่วมกับคณะกรรมการโรงเรียนดำเนินการ ทั้งนี้ผู้บริหาร คณะครู คณะกรรมการโรงเรียนจะต้องติดตามการปฏิบัติงานของครู และผลที่เกิดขึ้นโดยสม่ำเสมอเพื่อแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาครู พัฒนาระบบการเรียนการสอน พัฒนาสื่อ นวัตกรรมเทคโนโลยี พัฒนาระบบการวัดและประเมินผล ในการพัฒนามาตรฐานด้านผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ จึงควรให้ความสำคัญในด้านต่อไปนี้

1.ด้านหลักสูตรสถานศึกษา โดยการจัดแนวการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษา ความต้องการของผู้เรียน/ท้องถิ่น และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม ให้สามารถเชื่อมโยงปัญหาท้องถิ่นและนำไปปฏิบัติได้จริง

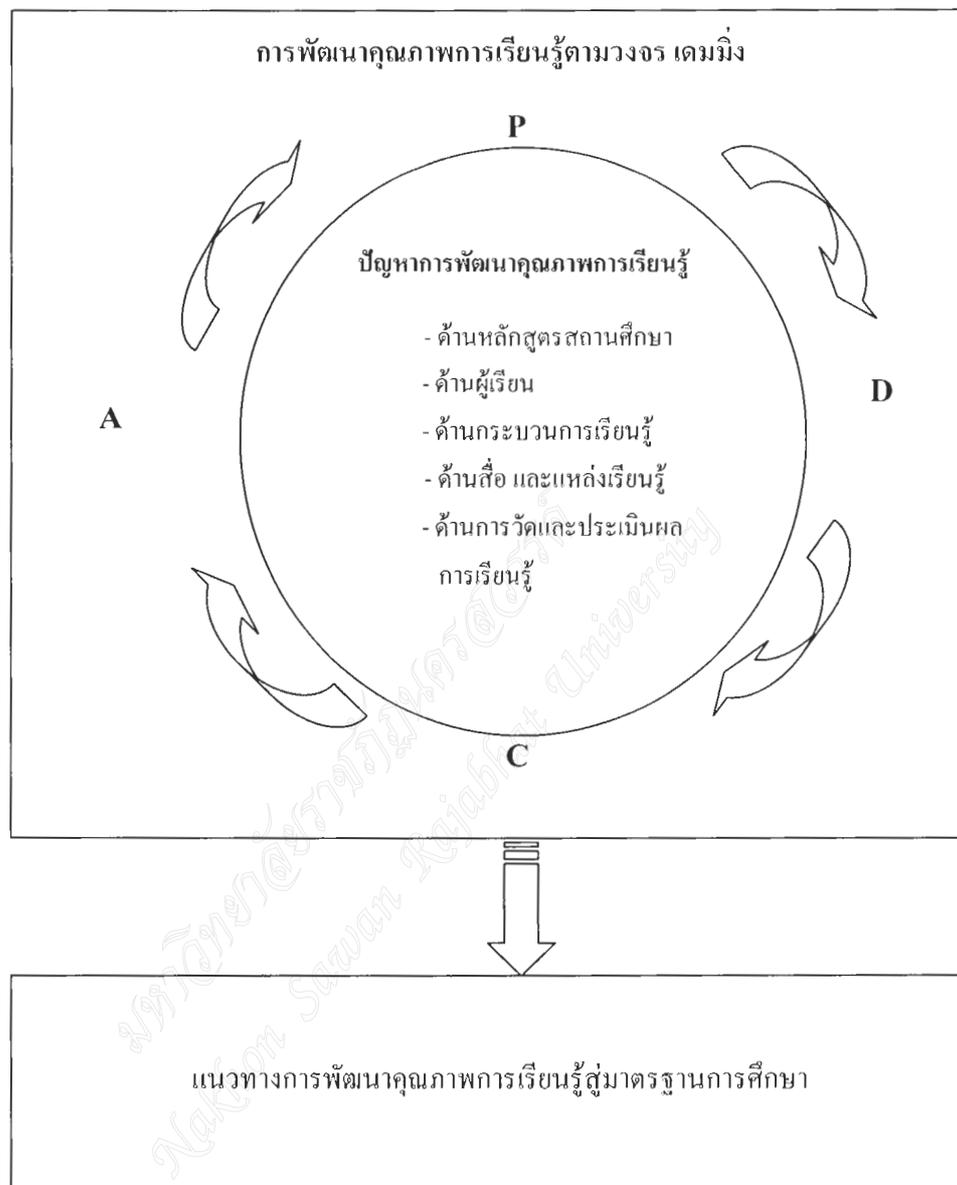
2.ด้านผู้เรียน มีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นรายบุคคลเพื่อการจัดการเรียนรู้

3.ด้านกระบวนการเรียนรู้ โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นำไปใช้จริง และนำผลการประเมินการใช้แผนไปปรับปรุงวิธีการจัดการเรียนรู้

4.ด้านสื่อและแหล่งเรียนรู้ มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ทุกประเภทที่มีอยู่ในท้องถิ่น ชุมชนและแหล่งอื่นๆ นอกจากนี้ผู้เรียน และครูผู้สอนสามารถจัดทำและผลิตสื่อการเรียนรู้ขึ้นเองหรือนำสื่อต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัวและในระบบสารสนเทศมาใช้ในการเรียนรู้

5.ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ มีการวัดผลประเมินผล ที่หลากหลายตามสภาพจริง อิงพัฒนาการของผู้เรียนมีการประเมินเพื่อปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนและการประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียน

ซึ่งการที่จะบรรลุผลสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ดังกล่าว จึงจำเป็นจะต้องมีการสร้างแนวทางการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้สู่มาตรฐานการศึกษา ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้นำกระบวนการสนทนากลุ่ม มาใช้ในการสร้างแนวทางการพัฒนา ดังรายละเอียดในกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 2.4 กรอบความคิดในการวิจัย